

ΓΝΩΜΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΤΗΣ Ο.Κ.Ε

«ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

Διαδικασία

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος ανέλαβε την έκδοση Γνώμης Πρωτοβουλίας με τίτλο «Πολιτισμός στην Ελλάδα. Οικονομικές, καλλιτεχνικές και κοινωνικές διαστάσεις και προοπτικές», με βάση το άρθρο 4 του Νόμου 2232/1994, σύμφωνα με το οποίο «η Ο.Κ.Ε. μπορεί με δική της πρωτοβουλία να εκφράζει γνώμη και για άλλα θέματα κοινωνικοοικονομικής πολιτικής».

Μετά από απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής της Ο.Κ.Ε., ορίστηκε η Επιτροπή Εργασίας, αποτελούμενη από την **κα Ρίτα Ζούλοβιτς**, και τους **κ.κ. Νικόλαο Σκορίνη, Βασίλη Ξενάκη, Γεώργιο Κουτσιμπογιώργο, Νικόλαο Λιόλιο και Θεόδωρο Σχινά**. Πρόεδρος της Επιτροπής Εργασίας ορίστηκε ο **κ. Νικόλαος Σκορίνης**. Στην Επιτροπή συμμετείχαν επίσης ως εμπειρογνώμονες η **κα Χαρά Ζερβάνου, η Δρ. Μαρία Κουρή** και οι **κ.κ. Δρ. Εμμανουήλ Αλεξανδράκης και Δρ. Χρίστος Λαδιάς**. Τον επιστημονικό συντονισμό του έργου της Επιτροπής είχε η **Δρ. Όλγα Αγγελοπούλου**, επιστημονική συνεργάτης της Ο.Κ.Ε.

Η Ομάδα Εργασίας ολοκλήρωσε τις εργασίες της σε πέντε (5) συνεδριάσεις. Η Εκτελεστική Επιτροπή διαμόρφωσε την εισήγησή της προς την Ολομέλεια στη συνεδρίαση της 13 Μαρτίου 2007. Η Ολομέλεια της Ο.Κ.Ε., στην οποία εισηγητής ήταν ο **κ. Ν. Σκορίνης**, αφού ολοκλήρωσε την συζήτηση για το θέμα στη συνεδρίαση της 21^{ης} Μαρτίου 2007, διατύπωσε την **υπ' αριθμ. 174 Γνώμη** της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την παρούσα Γνώμη της η Ο.Κ.Ε. επιχειρεί να αναδείξει την ιδιότητα του πολιτισμού ως πανανθρώπινης αξίας με ιδιαίτερο ρόλο για τη διαμόρφωση της ταυτότητας των λαών και των αρχών που διέπουν την κοινωνική συμβίωση. Παράλληλα αναγνωρίζει τις πολλαπλές διαστάσεις του πολιτισμού ως φαινομένου απαραίτητου για την κοινωνική συνοχή, την ενεργό συμμετοχή του πολίτη στα κοινά και στην αποδοχή της διαφορετικότητας, αλλά και ως πεδίου ενίσχυσης της βιώσιμης ανάπτυξης και της απασχόλησης. Με αυτά τα δεδομένα, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι είναι **ιδιαίτερα σημαντική η ανάδειξη τόσο αυτής καθαυτής της ιστορικής, εθνικής και καλλιτεχνικής αξίας του πολιτισμού όσο και των θετικών επιδράσεων του στην οικονομία και την κοινωνία.**

Ήδη η Ο.Κ.Ε. σε προηγούμενη Γνώμη της για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006», Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης- Κ.Π.Σ. (Γνώμη 74, Μάιος 2002) υπογράμμισε το ειδικό βάρος του Πολιτισμού ως άυλης αξίας, απαραίτητης για την κοινωνική συνοχή, και με την έννοια αυτή ως προϋπόθεσης για οποιαδήποτε ανθρώπινη δραστηριότητα και ως μοχλού της νοούμενης σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ανάπτυξης. Στην Γνώμη της αυτή η Ο.Κ.Ε., εκτιμώντας το γεγονός ότι η Ελλάδα κατέχει ένα από τα πλουσιότερα σε αξία πολιτιστικά αποθέματα του κόσμου από αρχαιοτάτων χρόνων, διαπίστωσε την ανάγκη για μία ολοκληρωμένη πολιτιστική παρέμβασης τόσο για την βαριά πολιτιστική κληρονομιά της χώρας μας όσο και για τις σύγχρονες ανάγκες της.

Με την παρούσα Γνώμη της η Ο.Κ.Ε. **επαναλαμβάνει και ενισχύει τη διαπίστωση αυτή, θεωρώντας την αξιοποίηση όλων των ευεργετικών επιδράσεων του πολιτισμού για τις οικονομικές και κοινωνικές δυνάμεις ως δυνατότητα και ευκαιρία που πρέπει πλήρως και διαρκώς να προωθεί η χώρα μας.** Ταυτόχρονα η Ο.Κ.Ε. εκτιμά, ότι η δημόσια συζήτηση για την ανάδειξη του πολιτισμού σε πρωτοποριακή κινητήρια δύναμη της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης πρέπει, πέραν της πλουσιότητας πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, να περιλαμβάνει και τη σύγχρονη πολιτιστική δράση, η οποία έχει τη δική της ιδιαίτερη σημασία στο σημερινό κοινωνικό και οικονομικό γίγνεσθαι.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι στο πεδίο του πολιτισμού μπορεί και πρέπει να γίνουν ακόμα πολύ σημαντικά βήματα στη χώρα μας, προς την κατεύθυνση της ανάδειξής του σε πραγματικό «κεφάλαιο» για την ελληνική κοινωνία και οικονομία. Με δεδομένη την ιδιαίτερη ιστορική και καλλιτεχνική σημασία του πολιτιστικού αποθέματος της Ελλάδας, αλλά και της ανάπτυξης της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, η χώρα

μας φαίνεται να μην έχει ακόμα αξιοποιήσει πλήρως τις δυνατότητές της. Στο πεδίο της σχέσης του πληθυσμού της χώρας με τον πολιτισμό της, η οποία συνιστά τη σημαντικότερη ίσως προϋπόθεση για την αξιοποίηση της ειδικής αξίας του ελληνικού πολιτισμού σε όλα τα επίπεδα, παρατηρούνται υστερήσεις, καθώς το κοινό δεν φαίνεται να είναι εξοικειωμένο ούτε με την πολιτιστική κληρονομιά αλλά ούτε και με τη σύγχρονη καλλιτεχνική δράση.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο πολιτισμός αναδεικνύεται σταδιακά και ως πεδίο δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) προβλέφθηκε για πρώτη φορά αρμοδιότητα της Ε.Ε. να συμβάλει στην ανάπτυξη των πολιτισμών των κρατών- μελών και να προβάλλει την κοινή πολιτιστική κληρονομιά με σεβασμό της εθνικής και περιφερειακής πολυμορφίας τους, ενθαρρύνοντας τη μεταξύ τους πολιτιστική συνεργασία.

Στο πλαίσιο της δράσης που η Ε.Ε. αναπτύσσει για την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ κρατών μελών έχει ήδη διαμορφωθεί μία σειρά προγραμμάτων, που έχουν ως στόχο τους την ενθάρρυνση της δημιουργίας, της κινητικότητας και της δικτύωσης των καλλιτεχνών, της πρόσβασης του κοινού στον πολιτισμό, της γνώσης της ιστορίας των ευρωπαϊκών λαών¹ και του διαπολιτισμικού διαλόγου².

Τα τελευταία χρόνια η ευρωπαϊκή πολιτιστική πολιτική³ αναζητά στον πολιτισμό και στις κοινές αξίες που μοιράζονται οι ευρωπαίοι ένα εργαλείο που θα αποδώσει από περιεχόμενο στην ιδιότητα του Ευρωπαίου Πολίτη και στην έννοια της «ευρωπαϊκής ιθαγένειας»⁴, ενώ παράλληλα δίδεται βαρύτητα στην υποστήριξη των επαγγελματιών της τέχνης, με την ενίσχυση της κινητικότητας και της δικτύωσής τους και με την προστασία των πνευματικών τους δικαιωμάτων, καθώς και στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω, μεταξύ άλλων, της ψηφιακής τεχνολογίας.

Αξιοσημείωτη είναι ακόμα η πρόσφατη αύξηση της ενασχόλησης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Ε.Ο.Κ.Ε.) με τον πολιτισμό. Η Ε.Ο.Κ.Ε. σε

¹ Πρόκειται για προγράμματα «Καλειδοσκόπιο», «Αριάδνη» και «Ραφαέλ», που προηγήθηκαν του ενιαίου προγράμματος- πλαισίου «Πολιτισμός 2000», στη συνέχεια του οποίου θεσπίστηκε το πρόγραμμα «Πολιτισμός 2007 (2007-2013)», Πρόταση απόφασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση προγράμματος Πολιτισμός 2007 (2007-2013), COM (2004) 469 τελικό.

² Πρόταση απόφασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το ευρωπαϊκό έτος διαπολιτισμικού διαλόγου (2008), SEC (2005) 1202.

³ Την εξέλιξη της πολιτιστικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει καταγράψει η Ο.Κ.Ε. στο Παράρτημα της Γνώμης της υπ' αριθμ. 74 (Μάιος 2002) για το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006», Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης- Κ.Π.Σ.

⁴ Δημοσίευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Οικοδομώντας την Ευρώπη των λαών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο πολιτισμός», http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/31/txt_el.pdf.

διάφορες γνώμες με διαφορετικά θέματα θίγει και πολιτιστικά ζητήματα, ενώ από το 1996 και εφεξής έχει εκδώσει τις ακόλουθες Γνώμες ειδικά για θέματα του πολιτισμού:

- Ευρωπαϊκή πολιτιστική πολιτική για τα παιδιά – CES 250/96
- Ίδρυση Ευρωπαϊκού Ταμείου Εγγυήσεων για την ενθάρρυνση της κινηματογραφικής και της τηλεοπτικής παραγωγής – CES 527/96
- Πολυφωνία και συγκέντρωση στα Μ.Μ.Ε. – CES 364/00
- Επιστροφή πολιτιστικών αγαθών – CES 531/01
- Επιστροφή πολιτιστικών αγαθών – CES 532/01
- Πολιτιστικές βιομηχανίες – CES 102/04
- Η κοινωνική διάσταση του πολιτισμού - CES 517/04
- Τουρισμός και πολιτισμός – CES 400/06
- Η κοινωνική διάσταση του πολιτισμού – CES 406/06
- Ευρωπαϊκό έτος διαπολιτισμικού διαλόγου – CES 590/06

Η αναφορά της πολύπλευρης ενασχόλησης με τα θέματα του πολιτισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο αποσκοπεί στην εισαγωγική ανάδειξη των σύγχρονων προκλήσεων στο πολιτιστικό πεδίο, καθώς και των πολλαπλών διαστάσεων του πολιτισμού: καλλιτεχνικές, κοινωνικές και οικονομικές. Οι διαστάσεις αυτές, καλλιτεχνικές, κοινωνικές αλλά και οικονομικές, μπορούν και πρέπει να αναπτύσσονται παράλληλα και ισόρροπα και, μάλιστα, εναρμονισμένα και όχι σε αντίθεση μεταξύ τους, στα πλαίσια της τόνωσης της συμβολής του πολιτισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη λαμβάνοντας όμως υπόψη τις ιδιαιτερότητες και την ειδική βαρύτητα των πολιτιστικών αγαθών. Είναι ενδεικτικό, ότι και σε διεθνές επίπεδο η σύγχρονη πρόκληση για τους πολιτιστικούς οργανισμούς και φορείς συνίσταται ακριβώς στην εξισορρόπηση των οικονομικών, καλλιτεχνικών και κοινωνικών τους στόχων.

Η πρόκληση αυτή αφορά και τη χώρα μας, η οποία καλείται να διαμορφώνει τις κατάλληλες πολιτιστικές παρεμβάσεις και πολιτικές για την αξιοποίηση του πολιτιστικού της πλούτου. Με την παρούσα Γνώμη της η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί με την παρούσα Γνώμη της να τοποθετηθεί σε ορισμένα από τα βασικότερα ζητήματα που θέτουν οι προκλήσεις αυτές.

Ως βασική αρχή, η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει, ότι **η αξιοποίηση όλων των ευεργετικών επιδράσεων του πολιτισμού για τις οικονομικές και κοινωνικές δυνάμεις, για την οποία έγινε λόγος παραπάνω, δεν θα πρέπει να αξιολογεί ορισμένη πτυχή της πολιτιστικής δράσης ως ιεραρχικά ανώτερη κάποιας άλλης. Αντίθετα, είναι σκόπιμο**

αυτή η προσπάθεια αξιοποίησης να επιδιώκει την εναρμόνιση όλων των διαστάσεων του πολιτισμού με γνώμονα το ειδικό βάρος της αξίας του.

Με δεδομένες τις σύγχρονες εξελίξεις στο τεχνολογικό πεδίο τόσο διεθνώς, όσο και στη χώρα μας, η Ο.Κ.Ε., ως βασική παρατήρηση, επιθυμεί να υπογραμμίσει **την ιδιαίτερη συμβολή που μπορεί να αναπτύξει στο πεδίο του πολιτισμού η τεχνολογική καινοτομία.** Αξίζει να σημειωθεί, ότι η ιδιαίτερη σημασία της τεχνολογίας, όπως αυτή ειδικότερα αναπτύσσεται στα επιμέρους κεφάλαια, είναι διττή: **αφενός, η αξιοποίηση της τεχνολογικής εξέλιξης μπορεί να αποδειχθεί κεντρικό εργαλείο για τη διαχείριση και, κατ' επέκταση, για το θετικό λογιστικό ισοζύγιο τόσο της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας.** Αφετέρου, **τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα μπορούν να αποτελέσουν ένα πολύ σημαντικό νέο μέσο για την εξοικείωση του κοινού, παιδιών και ενηλίκων, με τον πολιτισμό και, ειδικότερα, με την δράση των πολιτιστικών οργανισμών.**

Ενόψει των παραπάνω η παρούσα Γνώμη διαρθρώνεται αντίστοιχα προς τις τρεις διαστάσεις της πολιτιστικής δράσης: Στο Α' Κεφάλαιο εξετάζεται η οικονομική διάσταση του πολιτισμού, στο Β' Κεφάλαιο η καλλιτεχνική διάσταση και στο Γ' Κεφάλαιο η διάσταση της σχέσης με το κοινό. Η κοινωνική διάσταση του πολιτισμού, που δεν μπορεί να αποσπαστεί από τις άλλες διαστάσεις του, διατρέχει και τα τρία αυτά Κεφάλαια. Υπογραμμίζεται, ότι ο διαχωρισμός στις τρεις αυτές διαστάσεις εξυπηρετεί τους σκοπούς της ανάλυσης και μόνον, καθώς και ότι οι εν λόγω διαστάσεις της πολιτιστικής δράσης θεωρούνται ίσης σημασίας και η σειρά με την οποία παρατίθενται τα αντίστοιχα κεφάλαια δεν υπονοεί οιασδήποτε μορφής ιεράρχηση ή προτεραιότητα του ενός έναντι του άλλου. Στο τέλος της Γνώμης υπάρχει Παράρτημα, στο οποίο αναφέρονται στατιστικά στοιχεία και δημοσκοπήσεις που αφορούν την ενασχόληση του κοινού με πολιτιστικές δραστηριότητες. Σύντομη ερμηνεία των στοιχείων αυτών παρατίθεται στην αρχή του Κεφαλαίου Γ'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ.

1. Εισαγωγικά: Η γενικότερη επίδραση του πολιτισμού στην οικονομική ανάπτυξη.

Το γεγονός, ότι ο πολιτισμός εμφανίζει παράλληλα την κοινωνική και την οικονομική του διάσταση, αποτελεί βασική παραδοχή που λαμβάνεται υπόψη κατά τη

χάραξη πολιτιστικών πολιτικών τόσο σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο (λ.χ. από φορείς όπως η UNESCO, το Συμβούλιο της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Ένωση), όσο και σε εθνικό από το αρμόδιο Υπουργείο Πολιτισμού αλλά και άλλους φορείς που συμμετέχουν ποικιλοτρόπως στην πολιτιστική δράση (π.χ. μουσεία).

Στα πλαίσια της κρατικής επέμβασης στο χώρο του πολιτισμού, ο πολιτισμός προσεγγίζεται και ως κλάδος της οικονομικής ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει, ότι επιδιώκεται τα αποτελέσματα των πολιτιστικών δράσεων να εκτιμώνται και με ποσοτικά-οικονομικά κριτήρια, καθώς και ότι διερευνώνται ή διαπιστώνονται οι δυνατότητες αλληλεπίδρασης του πολιτισμού και άλλων κλάδων της οικονομίας με στόχο την οικονομική ανάπτυξη.

Τη σχέση πολιτιστικής δράσης και οικονομικής ανάπτυξης καταδεικνύει η δυνατότητα υπολογισμού της συμβολής της πρώτης στη δεύτερη με μακροοικονομικούς όρους. Παράλληλα, ιδιότητες όπως η πνευματική καλλιέργεια εκτιμώνται ως ιδιαίτερα σημαντικές για την παραγωγή, όπως και οι ικανότητες της δεξιότητας, της ειδικής κατάρτισης και της εξειδίκευσης.

Αλλά και σε μικροοικονομικό επίπεδο, όπως συμπεραίνουν διάφορες μελέτες, είναι δυνατή η θετική συμβολή των πολιτιστικών δράσεων στην οικονομική ανάπτυξη. Οι πολιτιστικές βιομηχανίες, για παράδειγμα, εμφανίζουν μετρήσιμες θετικές επιδράσεις, όπως είναι η αύξηση της απασχόλησης, το ύψος των επενδύσεων κ.λ.π.. Επιπλέον, σε πολλές περιπτώσεις η πολιτιστική δράση συνιστά αφορμή για την ανάπτυξη περαιτέρω δραστηριοτήτων με θετικά οικονομικά αποτελέσματα. Η ίδρυση, για παράδειγμα, ενός πολιτιστικού συνεδριακού κέντρου σε μία συγκεκριμένη περιοχή σε συνδυασμό με την ανάπτυξη διαφόρων επιχειρηματικών συμπληρωματικών δραστηριοτήτων μπορεί να ενισχύσει, μεταξύ άλλων, τον συνεδριακό τουρισμό ή τον τουρισμό των φιλομαθών. Σε μία χώρα, όπως η Ελλάδα, με πολιτιστική κληρονομιά με ιδιαίτερη ιστορική σημασία, υπάρχουν επομένως δυνατότητες για μία αναπτυξιακή συμβολή του πολιτισμού.

Η αναζήτηση της θετικής οικονομικής συμβολής του πολιτισμού αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε μία εποχή με δεδομένη την έλλειψη επαρκών πόρων για την πολιτιστική παραγωγή. Στο πλαίσιο αυτό η Ο.Κ.Ε. υπογραμμίζει, ότι αν και σημαντική η οικονομική διάσταση του πολιτισμού δεν πρέπει να θεωρείται ότι υπερτερεί σε σχέση με άλλες πτυχές της πολιτιστικής δράσης. Αντιθέτως, οι **θετικές οικονομικές επιδράσεις του πολιτισμού** μπορούν και πρέπει να συμβαδίζουν με την πολύ σημαντική συμβολή του στην **κοινωνική συνοχή** και στην **προώθηση της συμμετοχής όλων** και, ιδίως, των ευπαθών κατηγοριών του πληθυσμού, στο πολιτιστικό γίγνεσθαι. Ζητούμενο είναι, και μάλιστα τόσο για τη σχετική δράση της πολιτείας όσο και τις επενδύσεις ιδιωτών στην πολιτιστική παραγωγή

και δημιουργία, να συνεκτιμάται και να επιδιώκεται όχι μόνον η οικονομική ωφέλεια αλλά και η κοινωνική.

Ενόψει των σύγχρονων προκλήσεων για την πολιτιστική πολιτική και της έντονης αλληλεπίδρασης της κοινωνικής και της οικονομικής διάστασης του πολιτισμού, ως βασικά θέματα, για τα οποία πρέπει να μεριμνά η πολιτεία - θεσπίζοντας το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο και αναπτύσσοντας την πολιτιστική πολιτική, εναρμονιζόμενη και με την κοινοτική νομοθεσία αλλά και τους διεθνείς κανόνες - διαγράφονται τα εξής (α) η έννοια του πολιτιστικού αγαθού και προϊόντος, (β) οι κανόνες επιχορήγησης και χορηγίας για την παραγωγή αυτών των αγαθών και προϊόντων, (γ) το δικαίωμα πρόσβασης στα πολιτιστικά αγαθά, (δ) η ένταξη της διαφορετικότητας στο πολιτιστικό σύνολο που συμμετέχει στην **αναπτυξιακή διαδικασία**.

Με την παρούσα Γνώμη της η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να τοποθετηθεί στα θέματα αυτά. Ειδικότερα, στο παρόν Κεφάλαιο Α' η Ο.Κ.Ε. εκφράζει τις απόψεις της σχετικά με τον θεσμό της κρατικής επιχορήγησης, αλλά και με άλλα ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με την οικονομική διάσταση του πολιτισμού, όπως η σημασία της ιδιωτικής συμβολής (χορηγία, εταιρική κοινωνική ευθύνη, εθελοντισμός), του τρόπου διοίκησης των πολιτιστικών οργανισμών και της τεχνολογικής καινοτομίας. Σημειώνεται, ότι η ανάπτυξη δεσμών μεταξύ επιχειρήσεων και τέχνης, καθώς και το θέμα του εθελοντισμού εξετάζονται υπό το πρίσμα της σχέσης με το κοινό και στο Κεφάλαιο Γ'.

2. Πολιτισμός και περιφερειακή ανάπτυξη.

Όπως δέχεται η περιφερειακή επιστήμη στη χώρα μας, ο πολιτισμός μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη των περιφερειών και, μάλιστα, τόσο στη λεγόμενη «ενδογενή» ανάπτυξη, δηλαδή την ανάπτυξη που επέρχεται με την ενίσχυση των ηγετικών οικονομικών κλάδων, όσο και στην ανάπτυξη καινοτομιών στην περιφέρεια.

Στο επίπεδο της περιφέρειας η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι πρέπει να γίνουν ακόμα σημαντικά βήματα για τη διαμόρφωση μίας πολιτιστικής πολιτικής με όραμα, η οποία θα υποστηρίζει τη πολιτιστική δράση στο τοπικό επίπεδο, ώστε η τοπική κοινωνία να έρθει πιο κοντά στον πολιτισμό και εγκαθιδρυθεί μακροπρόθεσμα η πολιτιστική ανάπτυξη σε κάθε περιοχή.

Επισημαίνεται, εξάλλου, ότι οι παρούσες προκλήσεις για την ανάδειξη του ελληνικού πολιτισμού σε βασικό μηχανισμό κοινωνικής και οικονομικής προόδου αφορούν, κατά την Ο.Κ.Ε., δύο διακριτά αλλά εξίσου σημαντικά επίπεδα: αφενός, το τοπικό επίπεδο της ελληνικής περιφέρειας και, αφετέρου, το επίπεδο της βαλκανικής

περιφέρειας, όπου η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα να συμβάλλει ως πρωτοπόρος χώρα στην ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών και πολιτιστικού διαλόγου.

Για την ανάπτυξη σταθερών σχέσεων πολιτιστικού διαλόγου σε διεθνές επίπεδο, η Ο.Κ.Ε. διατυπώνει κατωτέρω μία σειρά προτάσεων (Κεφάλαιο Β', 4), θεωρεί ωστόσο, ότι ιδιαίτερα η περιοχή των Βαλκανίων, μπορεί να θεωρηθεί ως ενιαία περιφέρεια ανάπτυξης και στο πεδίο του πολιτισμού, με δεδομένη την πληθώρα κοινών σημείων με τους πολιτισμούς των άλλων βαλκανικών λαών.

Προς την κατεύθυνση αυτή η Ο.Κ.Ε. θεωρεί καταρχάς, ότι οι βασικές προτεραιότητες της περιφερειακής πολιτικής για τον πολιτισμό, για τη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την ανάπτυξη της δραστηριότητας στο πεδίο του σύγχρονου πολιτισμού, ~~θα πρέπει, πέραν της ανάγκης για τον προσανατολισμό της πολιτιστικής πολιτικής στην χωρική οντότητα της περιφέρειας ή της μεγάλης πόλης, να ανταποκρίνονται στις εξής προκλήσεις:~~

(α) να ενισχύουν την **πολιτιστική δημοκρατία**, η οποία θα πρέπει να αποτελεί βασικό στόχο της πολιτικής για την ενίσχυση του πολιτισμού στην περιφέρεια,

(β) να περιλαμβάνουν μία στρατηγική για τη διασφάλιση της **πολιτιστικής αυτονομίας των περιφερειών**, που θα ενισχύει την πολυφωνία και την καινοτομία ιδεών στην περιφέρεια.

(γ) να ανταποκρίνονται στην **πολύ-πολιτισμική πραγματικότητα κάθε περιοχής**, μέσω και της αξιοποίησης όλων των εγχωρίων παραγωγικών δυνάμεων, και μάλιστα για την ενίσχυση τόσο της οικονομικής όσο και της κοινωνικής διάστασης του πολιτισμού.

(δ) να **τεκμηριώνονται με επιστημονικά δεδομένα** και, συγκεκριμένα, με οικονομικές αναλύσεις των επιδόσεων της οικονομίας που θα περιλαμβάνουν και την επισήμανση των πλεονεκτημάτων, τα μειονεκτημάτων και των ευκαιριών που γεννούν τα εκάστοτε επιλεγόμενα μέτρα, σε συσχέτιση του τομέα του πολιτισμού με άλλους οικονομικούς κλάδους στη χωρική οντότητα⁵.

Σε ό,τι αφορά ειδικότερα, τη **συμμετοχή των κοινωνικών και οικονομικών ομάδων** στο σχεδιασμό αλλά και την εκτέλεση των σχετικών πρωτοβουλιών και μέτρων, **η Ο.Κ.Ε. υπογραμμίζει, ότι από τη συμμετοχή αυτή εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η επίτευξη των παραπάνω στόχων στα πλαίσια της κρατικής πολιτιστικής πολιτικής**. Η κοινωνική συναίνεση αποκτά ιδιαίτερη σημασία ενόψει και της υψηλής (εθνικής, ιστορικής,

⁵ Η υπόδειξη πλεονεκτημάτων, μειονεκτημάτων και ευκαιριών γίνεται από τη λεγόμενη SWOT ανάλυση της περιφερειακής επιστήμης, η οποία αποτελεί συνέχεια των οικονομικών αναλύσεων της οικονομίας, των αναλύσεων των διεθνών τάσεων, καθώς και των σχολιασμών των προκαταρκτικών εκθέσεων.

καλλιτεχνικής) αξίας των πολιτιστικών αγαθών και του χαρακτήρα τους ως δημόσιων αγαθών.

Κατά την Ο.Κ.Ε., τα **περιφερειακά πανεπιστήμια** της χώρας, καθώς και οι **πολιτιστικοί φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης**, που καλούνται να υλοποιήσουν σημαντικές πολιτιστικές δράσεις στα πλαίσια του Δ' ΚΠΣ, μπορούν να αποτελέσουν ισχυρούς φορείς παραγωγής πολιτισμικής αλλά και πολιτιστικής δημιουργίας στην ελληνική περιφέρεια.

3. Ο ρόλος της κρατικής επιχορήγησης.

Όπως και οι λοιποί παραγωγικοί τομείς, έτσι και η πολιτιστική παραγωγή και δράση διέπονται από τους κανόνες της αγοράς, της προσφοράς και της ζήτησης. Όταν, επομένως, το κόστος παραγωγής είναι πολύ μεγαλύτερο από τα έσοδα εκμετάλλευσης, προκύπτουν σοβαρά προβλήματα για το λογιστικό ισοζύγιο της πολιτιστικής δημιουργίας. Αυτή η ετεροβαρής σχέση κόστους-οφέλους συνιστά μία βασική ιδιαιτερότητα της παραγωγής πολιτιστικών προϊόντων, καθώς η απειλούμενη πολιτιστική παραγωγή έχει ιδιαίτερη κοινωνική αξία (πολυφωνία, καινοτομία ιδεών, πολυτισμικότητα) που είναι ανάγκη να διατηρηθεί. Η υπαγωγή της πολιτιστικής δημιουργίας και παραγωγής στους κανόνες της αγοράς ενέχει τον κίνδυνο του περιορισμού του πολιτιστικού πλουραλισμού, της πολυφωνίας και της ανάπτυξης καινοτόμων ιδεών, εφόσον οι σχετικές δράσεις δεν προσφέρουν εμπορικό κέρδος.

Αυτή την ανάγκη πολυφωνίας εξυπηρετούν καταρχάς οι κρατικές επιχορηγήσεις της πολιτιστικής παραγωγής και δράσης. Παράλληλα με την κρατική ενίσχυση της πολιτιστικής δραστηριότητας, στην εξίσωση της σχέσης κόστους-οφέλους χάριν της πολυφωνίας, μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά η συντονισμένη προσπάθεια προβολής του πολιτιστικού προϊόντος, έτσι ώστε αυτό να καθίσταται γνωστό και ελκυστικό στο κοινό, με στόχο την οικονομική του απόδοση.

Εξάλλου το γεγονός ότι το πολιτιστικό προϊόν συνιστά δημόσιο αγαθό με σημαντικότερα κοινωνικά οφέλη, δεν αποκλείει την εμπορική του εκμετάλλευση, εφόσον αυτή συμβάλει στην κοινωφελή συσσώρευση της καλλιτεχνικής δημιουργίας. **Η έννοια του πολιτιστικού αγαθού δεν πρέπει να θεωρείται ασυμβίβαστη με την έννοια της οικονομικά επωφελούς αξιοποίησής του.** Απεναντίας, η κατάλληλη εκμετάλλευση του πολιτιστικού προϊόντος με στόχο την οικονομική ωφέλεια έχει **διπλή αξία**: τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν επιτρέπουν την συνέχιση και **ανάπτυξη της κοινωνικά ευεργετικής καλλιτεχνικής δημιουργίας** και, ταυτόχρονα, το άυλο πολιτιστικό κεφάλαιο

αποκτά **αναπτυξιακή συμβολή**, καθώς ανάγεται σε βάση ανάπτυξης οικονομικών δραστηριοτήτων.

Παραδοσιακά η ανάπτυξη της πολιτιστικής δράσης ενισχύεται μέσω της κρατικής επιχορήγησης, η οποία μπορεί να λάβει διάφορες μορφές, από την επιχορήγηση ατομικών καλλιτεχνικών πρωτοβουλιών έως τη χρηματοδότηση υποδομών της αγοράς της τέχνης. **Η κρατική επιχορήγηση αποτελεί αναμφισβήτητα αναγκαίο και σημαντικό μέτρο για την ενίσχυση και την προαγωγή της πολιτιστικής και καλλιτεχνικής δράσης.**

Στην Ελλάδα, όπως και σε αρκετές άλλες ευρωπαϊκές χώρες ο πολιτισμός παράγεται και προβάλλεται από οργανισμούς ιδιωτικούς ή δημόσιους, κερδοσκοπικούς ή μη κερδοσκοπικούς. Μετά από την αναγνώριση το 1948 της απόλαυσης της Τέχνης ως κοινωνικού δικαιώματος κάθε ανθρώπου με την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ως βασικές αποστολές των επιχορηγούμενων οργανισμών, τις οποίες οφείλουν να εκπληρώνουν, διαμορφώνονται οι εξής:

- (1) να διασώζουν, να μελετούν και να προστατεύουν την πολιτιστική κληρονομιά, υλική και άυλη (αποστολή διάσωσης και προστασίας),
- (2) να εξασφαλίζουν την πρόσβαση και τη συμμετοχή όλων των ανθρώπων ανεξαιρέτως στην απόλαυση των αγαθών της Τέχνης (κοινωνική αποστολή),
- (3) να ενισχύουν και να προστατεύουν την καλλιτεχνική δημιουργία από τις πιέσεις της αγοράς διασφαλίζοντας την καλλιτεχνική ελευθερία (καλλιτεχνική αποστολή).

Η λειτουργία, επομένως, των κρατικών επιχορηγήσεων θα πρέπει να συμβάλλει στην εκπλήρωση αυτών των αποστολών. Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η συμμετοχή όλων και η ενίσχυση της καλλιτεχνικής δημιουργίας θα πρέπει, πρώτον, να αντανακλώνται στα κριτήρια, με βάση τα οποία επιλέγεται η συγκεκριμένη πολιτιστική δραστηριότητα ή ο συγκεκριμένος δημιουργός που θα επιχορηγηθεί. Και, δεύτερον, θα πρέπει να διασφαλίζεται η εκ μέρους των επιλεγμένων οργανισμών εκπλήρωση της αποστολής που έχουν αναλάβει.

Στη χώρα μας το πεδίο των κρατικών επιχορηγήσεων είναι ευρύτατο, καθώς αφορά καταρχάς την **πολιτιστική μας κληρονομιά**, έχοντας την αποστολή της διάσωσης, της μελέτης και της προστασίας της. Για να υπογραμμίσει κανείς την ιδιαίτερη συμβολή του θεσμού της επιχορήγησης αρκεί να λάβει υπόψη του την έκταση και το πλήθος των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων που διαθέτει η χώρα μας, που απαιτούν υψηλότατα κονδύλια για την αποκατάσταση και τη συντήρησή τους.

Επιπλέον οι κρατικές επιχορηγήσεις ενισχύουν τους **πολλούς τομείς του σύγχρονου πολιτισμού**: (α) λογοτεχνία & βιβλίο, (β) μουσική, (γ) θέατρο, (δ) χορός, (ε)

κινηματογράφος, (στ) εικαστικές τέχνες και (ζ) φωτογραφία. Παράλληλα, είναι και εξαιρετικά πολύπλοκο εξαιτίας της πληθώρας των επιχορηγούμενων φορέων, με τις ιδιαιτερότητες που ο καθένας εμφανίζει ενόψει του ειδικότερου αντικειμένου του, αλλά και των φορέων ή των πηγών από τις οποίες προέρχονται οι κρατικές επιχορηγήσεις.

Σχηματικά μπορεί να γίνει λόγος για την ύπαρξη **δύο τουλάχιστον κατηγοριών επιχορηγούμενων φορέων. Πρώτον, για τους μεγάλους ή εθνικούς οργανισμούς** (Εθνικά Θέατρα, Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων, Λυρική Σκηνή κ.α.), που επιχορηγούνται τακτικά βάσει του θεσμικού πλαισίου που τους διέπει μέσω, ιδίως, του κρατικού προϋπολογισμού, χωρίς να αποκλείεται και η έκτακτη επιχορήγησή τους. Και, **δεύτερον, για ιδιωτικούς ή ανεξάρτητους φορείς και σχήματα** (θέατρο- θίασοι, χορευτικά συγκροτήματα κ.λπ.) που λαμβάνουν επιχορηγήσεις μετά από την σχετική απόφαση της εκάστοτε αρμόδιας επιτροπής. Πέραν του κρατικού προϋπολογισμού, βασικές πηγές επιχορηγήσεων είναι ακόμα το Πρόγραμμα Δημόσιων Επενδύσεων και ο σχετικός Ειδικός Λογαριασμός του Υπουργείου Πολιτισμού.⁶

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ιδιαίτερα σημαντική τη χάραξη **μίας συνολικής στρατηγικής για τις κρατικές επιχορηγήσεις**, η οποία θα βασίζεται σε συγκεκριμένους στόχους αντίστοιχους με τις προαναφερθείσες αποστολές (προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, συμμετοχή όλων, ενίσχυση της καλλιτεχνικής δημιουργίας) και εξειδικευμένους ανάλογα με το ειδικότερο πεδίο, π.χ. προβολή στο εξωτερικό της θεατρικής τέχνης παλαιότερης και σύγχρονης.

Στα πλαίσια μίας τέτοιας εθνικής στρατηγικής μπορούν να εξειδικεύονται οι στόχοι για τον κάθε τομέα σύγχρονου πολιτισμού (προστασία, προβολή στο εξωτερικό, προσέλκυση κοινού, προώθηση πειραματικών ή ψηφιακών μορφών δημιουργίας, υλοποίηση μέτρων για τη διασφάλιση της προσβασιμότητας ευπαθών κοινωνικών ομάδων

⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 2 της κοινής απόφασης των Υπουργών Οικονομικών και Πολιτισμού 28055 (ΦΕΚ Β' 709/6.6.2001), «Σκοπός του Λογαριασμού είναι η κάλυψη των πάσης φύσεως δαπανών που αφορούν στη λειτουργία και την εκπλήρωση των κάθε είδους πολιτιστικών και αθλητικών σκοπών και δραστηριοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού. Η εκπλήρωση των παραπάνω σκοπών και δραστηριοτήτων ενεργείται: Για το Υπουργείο Πολιτισμού:

1. Με την επιχορήγηση φυσικών ή νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, ΟΤΑ, δημόσιων υπηρεσιών, οργανισμών, πρεσβειών, προξενείων, επιστημονικών φορέων και Ιδρυμάτων με δραστηριότητες συναφείς με τους καταστατικούς σκοπούς και τις δραστηριότητες του Υπουργείου Πολιτισμού καθώς και κάθε άλλον συναφούς φορέα της ημεδαπής ή της αλλοδαπής ανεξαρτήτως του κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα τους, για εκδηλώσεις ή έργα που συμβάλλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας.

2. Με την επιχορήγηση ή χρηματοδότηση των Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού για την κάλυψη των πάσης φύσεως αναγκών τους καθώς και για εκδηλώσεις και έργα που συμβάλλουν στην πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας.

3. Με την κάλυψη με επιχορήγηση ή χρηματοδότηση κάθε άλλης δαπάνης που ο Υπουργός Πολιτισμού κρίνει ότι συμβάλλει στην πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας....».

κ.α.)⁷, να επιλέγεται από τα συνολικά διαθέσιμα κονδύλια το ύψος των επιχορηγήσεων που η πολιτεία θα διαθέσει για την επίτευξη κάθε στόχου και αντίστοιχα να επιλέγονται και οι φορείς και οι δραστηριότητες που θα επιχορηγηθούν.

Σε ένα τελικό στάδιο για όσες δράσεις ή φορείς επιχορηγήθηκαν μπορεί να υποβάλλεται πλήρης και αναλυτικός απολογισμός, ο οποίος θα επιτρέπει την εκ μέρους της πολιτείας **παρακολούθηση της επίτευξης του κάθε στόχου** της. Για την παρακολούθηση και την αποτίμηση της επιτυχίας του σχεδιασμού αυτού είναι σκόπιμο να αξιοποιούνται στατιστικά και οικονομικά δεδομένα

Η αποτίμηση και τα αποτελέσματα του σχεδιασμού αυτού είναι χρήσιμο να **δημοσιοποιούνται**, με τη μορφή ενός συνολικού απολογισμού που θα γίνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα. Ο απολογισμός αυτός θα αποτελεί τη **βάση για την αναθεώρηση** της εθνικής στρατηγικής για τις επιχορηγήσεις, προκειμένου να καλυφθούν οι υπάρχουσες ελλείψεις ή να τεθούν νέοι στόχοι.

Χρήσιμη θα ήταν ακόμα η **διαβούλευση με τους δημιουργούς και τους εκπροσώπους των επιχορηγούμενων και μη φορέων** έτσι, ώστε να υπάρχει αμοιβαία ενημέρωση για τις ανάγκες και τα προβλήματα και από κοινού προσπάθεια για την επίλυσή τους.

Ενόψει των παραπάνω, η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει την ανάγκη να ενταχθεί και να υλοποιηθεί στο πλαίσιο των ήδη εξελισσόμενων Εθνικών Πολιτικών για το Θέατρο και το Χορό καθώς και για την Καλλιτεχνική Φωτογραφία, αλλά και για κάθε άλλο τομέα του σύγχρονου πολιτισμού, η μέσο- ή μακροπρόθεσμη στρατηγική για τις κρατικές επιχορηγήσεις.

Ένας τέτοιος μεσο- ή μακροπρόθεσμος σχεδιασμός μπορεί να συμβάλλει και στην **ανάπτυξη συγκεκριμένων κριτηρίων για την επιλογή των επιχορηγούμενων** (π.χ. αν θα πρέπει να ενισχυθούν καταξιωμένοι ή νέοι καλλιτέχνες), καθώς και να μειώσει τις υποκειμενικές κρίσεις που υπεισέρχονται στην επιλογή αυτή, με κίνδυνο να μειώνονται οι ελεύθερες επιλογές και η ωφέλεια του κοινού (π.χ. αν και σε ποιο βαθμό θα πρέπει να ενισχυθούν συγκεκριμένοι καλλιτέχνες ή η δημιουργία υποδομών της αγοράς της τέχνης).

Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τα κριτήρια επιλογής, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι ως τέτοια κριτήρια θα πρέπει να προκρίνονται τα εξής:

(α) Κριτήρια επιχορήγησης για τους πολιτιστικούς οργανισμούς:

⁷ Σε αντιστοιχία ή προς εξειδίκευση των αρμοδιοτήτων που ανατίθενται με το ΠΔ 191/2003 στις διάφορες αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού.

- Η διασφάλιση της πολιτιστικής δημοκρατίας με την ενίσχυση πειραματικών και πρωτοποριακών καλλιτεχνικών εκφράσεων.
- Η ενίσχυση της κινητικότητας των δημιουργών.
- Η μακροπρόθεσμη προσφορά εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την ενημέρωση της κοινότητας σχετικά με θέματα πολιτισμού, καθώς και για την συμμετοχή των πολιτών στην απόλαυση και δημιουργία της τέχνης.
- Η προσέγγιση ευπαθών κατηγοριών του πληθυσμού με σκοπό την αξιοποίηση της τέχνης ως μέσο θεραπείας, κοινωνικής ενσωμάτωσης, υποστήριξης της ταυτότητας και της ατομικής έκφρασης. Επιπλέον, η προσαρμογή της τιμολογιακής πολιτικής εισιτηρίων προς όφελος των αδύναμων κοινωνικών ομάδων.
- Η δημιουργία μόνιμων υποδομών (πχ. αρχιτεκτονικών, οργανωτικών, τεχνολογικών κτλ.) για τον οργανισμό.
- Η υποχρέωση δημοσιοποίησης αναλυτικών απολογισμών σχετικά με την διαχείριση και επένδυση των δημόσιων πόρων.

(β) Κριτήρια επιχορήγησης για τους καλλιτέχνες:

- Η δημιουργία υποδομών (χώρος πρόβας, επικοινωνιακό υλικό, παρουσίαση σε εκθέσεις ή διαγωνισμούς καλλιτεχνών κτλ.), που θα αυξήσουν την αυτοδυναμία των επιχορηγούμενων καλλιτεχνικών ομάδων.
- Συγκεκριμένα κριτήρια ποιοτικής αξιολόγησης των προτάσεων που μπορούν να περιορίσουν το στοιχείο του υποκειμενισμού: πχ. βιογραφικό του καλλιτέχνη, πρωτοτυπία έργου, συνεργασία με άλλους καλλιτέχνες του εθνικού και διεθνούς χώρου, συγκερασμός τεχνών, προσφορά στο κοινωνικό σύνολο κτλ.
- Απολογισμός σχετικά με τον τρόπο αξιοποίησης των επιχορηγήσεων και του βαθμού επίτευξης των προγραμματισμένων δράσεων.

Κατά την Ο.Κ.Ε., η αποτίμηση των αποτελεσμάτων των κρατικών επιχορηγήσεων και η εφαρμογή κατάλληλων κριτηρίων επιλογής αποτελούν βασικούς όρους για την ύπαρξη **αξιοκρατίας, διαφάνειας και λογοδοσίας** στο πεδίο αυτό.

Τέλος, η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να υπογραμμίσει ότι πέραν του θεσμού των κρατικών επιχορηγήσεων στη χώρα μας **ιδιαίτερη είναι η συμβολή της Εργατικής Εστίας** που παρέχει κοινωνικές, ψυχαγωγικές, πολιτιστικές και επιμορφωτικές υπηρεσίες στους δικαιούχους της εργαζόμενους (π.χ. διανομή εισιτηρίων θεάτρων). Όπως επισημαίνεται στο Γ' Κεφάλαιο, από στατιστικές και δημοσκοπήσεις προκύπτει, ότι η οικονομική δυνατότητα των πολιτών επιδρά σημαντικά στην ενασχόληση με τις πολιτιστικές

δραστηριότητες. Από την άποψη αυτή, η δράση φορών όπως η Εργατική Εστία ενισχύει την αποστολή της συμμετοχής περισσότερων ομάδων στην απόλαυση των αγαθών της τέχνης.

4. Οι δυνατότητες συμβολής του ιδιωτικού τομέα.

4.1. Ο θεσμός της χορηγίας σε είδος και σε χρήμα.

Ο ιδιωτικός τομέας, στα πλαίσια τόσο της πολιτιστικής βιομηχανίας όσο και της ενίσχυσης καλλιτεχνικών δημιουργιών, μπορεί να συμπληρώνει τα κενά που καταλείπει η παραδοσιακή χρηματοδότηση του πολιτισμού από το κράτος. Για την αντιστάθμιση του συχνά σύμφυτου της καλλιτεχνικής δημιουργίας λογιστικού ελλείμματος, στα πλαίσια της προσπάθειας προβολής των πολιτιστικών προϊόντων, μπορούν να επιστρατευθούν οι θεσμοί της χορηγίας των τεχνών, της εταιρικής ευθύνης, και γενικότερα της **συνεργασίας με τον επιχειρηματικό κόσμο**. Οι θεσμοί αυτοί μπορούν να περιλαμβάνουν την οικονομική συμβολή του ιδιωτικού τομέα (χορηγία), ή να ενισχύουν άλλου τύπου συμμετοχή του στην πολιτιστική δράση (ανταλλαγή εμπειριών, εταιρική ευθύνη) ή ακόμα και να συνδυάζουν την οικονομική και μη συμβολή (εταιρική ευθύνη).

Στη χώρα μας η συμβολή του ιδιωτικού τομέα στην ενίσχυση της πολιτιστικής δημιουργίας δεν έχει αναπτυχθεί όσο σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, αν και απ' ό,τι δείχνει η μέχρι σήμερα εμπειρία και οι δυνατότητες και το ενδιαφέρον υπάρχει από πλευράς των ιδιωτών. Έτσι, τις δυνατότητες της συμμετοχής ιδιωτικών και κοινωνικών φορέων στο πολιτιστικό πεδίο αναδεικνύει και ο σημαντικός λόγος των ιδιωτών, των κοινωνικών οργανώσεων, αλλά και των ΟΤΑ στον τομέα του σύγχρονου πολιτισμού, ως προτεραιότητας 2 του Ε.Π. «Πολιτισμός» 2000-2006⁸.

Αξιοσημείωτες είναι επιπλέον οι προσπάθειες που έχουν έως σήμερα καταβληθεί από την πλευρά του ιδιωτικού τομέα για τη ενθάρρυνση των εταιρικών χορηγιών, των πολιτιστικών προγραμμάτων και εκδηλώσεων στη χώρα μας, με την ίδρυση του Ομίλου Ενίσχυσης Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων (Ο.Μ.Ε.Π.Ο.) το 1988 και του σωματείου «Εθνικό Σύστημα Χορηγιών» το 1994, των οποίων όμως η λειτουργία ανεστάλη το 1992 και το 1996 αντίστοιχα⁹.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι η καλλιέργεια ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος, στο οποίο θα ενθαρρύνονται να συμμετέχουν προσφέροντας χορηγίες σε είδος ή σε χρήμα, φιλότεχνοι

⁸ Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «Πολιτισμός», Ετήσια Έκθεση 2005, Τεύχος Ι: Έκθεση, Αθήνα, Ιούνιος 2006.

⁹ Π. Ζούνης, Χορηγία-Ο ρόλος των πολιτιστικών φορέων, κείμενο που μπορεί να αναζητηθεί στο διαδίκτυο <http://www.panteion.gr/adios/issue1/horigia.htm>.

μαικήνες, τραπεζικοί οργανισμοί, μεγάλες εταιρείες, μη κυβερνητικές οργανώσεις και γενικώς φορείς του τρίτου τομέα, με στόχο τη μείωση του κόστους παραγωγής των πολιτιστικών δημιουργιών, μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην ενίσχυση της καλλιτεχνικής δημιουργίας και να αποτελέσει μοχλό προστασίας, υποστήριξης και προβολής των τεχνών και των δημιουργών. Έτσι, με ειδικότερο παράδειγμα από το πεδίο του σύγχρονου πολιτισμού το βιβλίο και τη λογοτεχνία, θα μπορούσαν να ενθαρρυνθούν οι ενδιαφερόμενοι ιδιώτες, όπως τα πολιτιστικά και μορφωτικά ιδρύματα των τραπεζών, να προσφέρουν χορηγίες για την έκδοση βιβλίων που προάγουν τη βιβλιογραφία, αλλά δεν αναμένεται να προσφέρουν εμπορικό κέρδος.

Στα πλαίσια αυτά, πρέπει να επισημανθεί ότι πέραν των **χορηγιών σε χρήμα**, ιδιαίτερα χρήσιμες για την ενίσχυση της πολιτιστικής δημιουργίας μπορούν να είναι και οι **χορηγίες σε είδος**, που περιλαμβάνουν τη διοργάνωση εκθέσεων, τη θέσπιση βραβείων, τη χορήγηση υποτροφιών, την οργάνωση διαγωνισμών κ.α., ή ακόμα και η **ίδρυση ιδιωτικών συλλογών ή πολιτιστικών οργανισμών** από τον ιδιωτικό τομέα.

Η αξιοποίηση της οικονομικής (και όχι μόνον) συμμετοχής ιδιωτών στην ενίσχυση της πολιτιστικής δημιουργίας θα πρέπει να προωθείται μέσω ενός νομοθετικού πλαισίου, το οποίο:

- (α) θα προστατεύει την **κοινωνική διάσταση** των πολιτιστικών προϊόντων,
- (β) θα συμβάλλει στην διευκόλυνση της **πρόσβασης όλων** των κοινωνικών ομάδων όλων των χωρικών οντοτήτων στην απόλαυση της πολιτιστικής δράσης,
- (γ) θα παρέχει κίνητρα για την ιδιωτική χορηγία έτσι, ώστε αυτή να μην αποτελεί απλώς ένα εργαλείο φοροαπαλλαγής αλλά **ουσιαστική επένδυση** στο χώρο του πολιτισμού, ενώ παράλληλα
- (δ) θα ήταν ωφέλιμη η συστηματική παροχή υπηρεσιών **ενημέρωσης προς κάθε ενδιαφερόμενο**, καθώς και
- (ε) η καλλιέργεια ενός περιβάλλοντος που θα ευνοεί τις **διεθνείς συνεργασίες για χορηγικούς σκοπούς**.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι οι παραπάνω προτάσεις της μπορούν να αναχθούν σε διαρκείς στόχους της κρατικής πολιτικής για την προώθηση του θεσμού της ιδιωτικής χορηγίας, η αναμόρφωση του οποίου επιδιώκεται και με το πρόσφατο Σχέδιο Νόμου «Πολιτιστική Χορηγία».

4.2. Άλλες μορφές συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα.

Η χορηγία αποτελεί μία σημαντική μορφή συνεργασίας του επιχειρηματικού με τον πολιτιστικό κλάδο και προωθείται μέσω των φορολογικών απαλλαγών ή ελαφρύνσεων σε

πολλές χώρες και στη χώρα μας. Δεν είναι όμως η μόνη νοητή μορφή συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων και πολιτιστικών φορέων. Η συνεργασία αυτή μπορεί να λάβει άλλες μορφές, όπως **ανταλλαγή γνώσεων (know-how)**, **προσωπικού**, **υλικού** (πχ. μηχανήματα, τεχνική υποστήριξη, λίστες επικοινωνίας) κτλ.

Στην κατεύθυνση αυτή η εμπειρία άλλων χωρών μπορεί να αποδειχθεί χρήσιμη και για τη χώρα μας. Ένα σχετικό παράδειγμα συνιστά το πρόγραμμα *Arts & Business* που εγκαινιάστηκε τη δεκαετία του '90 στη Μεγάλη Βρετανία. Η διαχείρισή του γίνεται από το Βρετανικό Υπουργείο Πολιτισμού, ΜΜΕ και Αθλητισμού, άλλους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς¹⁰ σε συνεργασία με τις επιχειρήσεις. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος προσφέρεται τόσο στις επιχειρήσεις όσο και στους πολιτιστικούς οργανισμούς μια σειρά υπηρεσιών χρηματοδοτούμενων από το κράτος και τον ιδιωτικό τομέα, όπως λ.χ. προγράμματα ανταλλαγής και καλλιέργειας ικανοτήτων μεταξύ του επιχειρηματικού και του πολιτιστικού κλάδου, ανάπτυξης πρακτικών μεθόδων από την πλευρά των επιχειρήσεων για την παρακίνηση παιδιών να προσεγγίσουν τις τέχνες, εκπαιδευτικό και συμβουλευτικό πρόγραμμα αναφορικά με μεγάλο φάσμα θεμάτων από τον κόσμο των επιχειρήσεων και των τεχνών με διοργάνωση σεμιναρίων, δεδομένων, αναφορών, εργαστηρίων κ.ά.¹¹.

Προσαρμοσμένες στα δεδομένα της Ελλάδας παρεμφερείς συνεργασίες με επιχειρήσεις μπορούν να ενεργοποιήσουν την ουσιαστικότερη συμμετοχή των επιχειρήσεων στην υποστήριξη των τεχνών, αποδεικνύοντας ότι σχέσεις με τον πολιτισμό δεν περιορίζονται σε μονόπλευρη από τις επιχειρήσεις προσφορά, αλλά είναι αμοιβαία ωφέλιμες συνεισφέροντας στην ανάπτυξη της εταιρικής δημιουργικότητας και καινοτομίας.

5. Η θετική από οικονομικής πλευράς αξιοποίηση της τεχνολογικής καινοτομίας.

Οι πολλαπλές δυνατότητες που οι διάφορες τεχνολογικές εφαρμογές μπορούν να προσφέρουν στην ανάπτυξη και στην προαγωγή της πολιτιστικής δράσης αποτελούν μία πρόσφατη και ολοένα αυξανόμενη τάση που παρατηρείται σε πολλές χώρες. Και στη χώρα μας την πολλαπλή αυτή συμβολή της τεχνολογίας στην διαχείριση και την ανάπτυξη της πολιτιστικής δράσης αναδεικνύει και η συμμετοχή πολλών δράσεων πολιτισμού στο Ε.Π. «Κοινωνία της Πληροφορίας» (ΚτΠ), που αφορούν κυρίως την ψηφιοποίηση και τεκμηρίωση αρχείων, συλλογών και έργων τέχνης, τη διαδικτυακή πλοήγηση σε μουσεία,

¹⁰ Τα λεγόμενα Συμβούλια Τεχνών (Arts Councils) και το Ίδρυμα The Prince's Charities.

¹¹ Σχετικά <http://www.aandb.org.uk>.

ιδρύματα και πινακοθήκες, αλλά και τη δημιουργία συστημάτων πληροφόρησης κοινού σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, την ανάπτυξη αυτόματων συστημάτων πώλησης εισιτηρίων και διαχείρισης – ελέγχου των εισόδων του κοινού σε σημαντικά μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους ή ακόμα και τη δημιουργία φορητών συστημάτων προσωπικής πληροφόρησης των επισκεπτών σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους.¹²

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι η **αξιοποίηση της τεχνολογικής καινοτομίας** στο πεδίο του πολιτισμού αποτελεί σημαντικότερο βήμα **για την αποτελεσματικότερη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς και της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας. Η μέσω της τεχνολογίας αποτελεσματικότερη διαχείριση μπορεί να στοχεύει και στην ανάπτυξη οικονομικών ωφελειών για τον πολιτιστικό οργανισμό, το μουσείο, τη συλλογή, το αρχείο κ.α.**

Στον ισοσκελισμό του οικονομικού ισοζυγίου των πολιτιστικών δράσεων δεν αποκλείεται να συμβάλλει η ολοκλήρωση των έργων του Εθνικού Αρχείου Μνημείων και του Κτηματολογίου Αρχαιολογικών Χώρων, τα οποία βασίζονται στην ψηφιακή τεχνολογία.

Ενόψει της ιδιαίτερης σημασίας που τα έργα αυτά έχουν για την ορθή και αποτελεσματική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας μας, η Ο.Κ.Ε. υπογραμμίζει **τη σημασία και την ανάγκη ολοκλήρωσης:**

(α) του έργου «Ψηφιοποίηση των Συλλογών των Κινητών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού», το οποίο εντάχθηκε στο Μέτρο 1.3. του Ε.Π. ΚτΕ και στοχεύει στην **ψηφιοποίηση 120.000 κινητών μνημείων** και αναμένεται να ολοκληρωθεί στα τέλη του 2007.

(β) του **ψηφιακού αρχαιολογικού χάρτη της Ελλάδος** που αφορά τα ακίνητα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους και αναμένεται ότι θα ενταχθεί και θα χρηματοδοτηθεί από το Δ' ΚΠΣ. Η υποδομή για την εκπόνηση του Εθνικού Χάρτη Μνημείων σε σύστημα γεωγραφικών πληροφοριών δημιουργήθηκε με την πρόοδο του έργου «ΠΟΛΕΜΩΝ» (πληροφορικό σύστημα Εθνικού Αρχείου Μνημείων) του Υπουργείου Πολιτισμού και άλλων φορέων¹³ και μπορεί εφεξής να αξιοποιηθεί περαιτέρω.

6. Η διοίκηση των πολιτιστικών οργανισμών.

¹² Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «Πολιτισμός», Ετήσια Έκθεση 2005, Τεύχος III, Παράρτημα Θ: Πίνακας έργων πολιτισμού στο Ε.Π. ΚτΠ.

¹³ Το έργο παρήχθη από ερευνητικά ινστιτούτα, εταιρείες πληροφορικής και το Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων με κύριο ανάδοχο το Ίδρυμα Έρευνας και Τεχνολογίας, βλ. http://www.ics.forth.gr/isl/r-d-activities/national_monuments_system-gr.html.

Τα προβλήματα που προκαλούνται από την έλλειψη πόρων για τον πολιτισμό, λόγω της γενικότερης οικονομικής ύφεσης αλλά και του δευτερεύοντα ρόλου που ενδεχομένως αποδίδεται στον πολιτισμό στις τεχνοκρατικές κοινωνίες, οδήγησαν τους πολιτιστικούς οργανισμούς σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες στη «χειραφέτηση» από την κρατική πολιτιστική διαχείριση. Η μεγαλύτερη αυτονομία που αποκτούν οι πολιτιστικοί οργανισμοί συνοδεύεται από αυξημένες απαιτήσεις για μία αποτελεσματική και περισσότερο αυτόνομη διαχείριση των πόρων τους. Παράλληλα, η βελτίωση της διαχειριστικής ικανότητας των οργανισμών αυτών εξασφαλίζει το ότι η κρατική επιχορήγηση καλύπτει ελλείμματα που προέρχονται από τις πιέσεις της αγοράς και όχι από άστοχη οικονομική διαχείριση.

Ενόψει των προκλήσεων αυτών ιδιαίτερη σημασία αποκτά η υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων επιστημονικής διοίκησης (management) στην καθημερινή λειτουργία και οργάνωση των πολιτιστικών οργανισμών, με βασικές παραμέτρους:

(α) Τον **μακροπρόθεσμο προγραμματισμό**, που επιτρέπει την αντιμετώπιση της αβεβαιότητας που παρατηρείται στο χώρο του πολιτισμού σχετικά με την ύπαρξη πόρων στο μέλλον.

Προκειμένου να αναπτύξουν έναν τέτοιο προγραμματισμό οι πολιτιστικοί οργανισμοί θα πρέπει να αναζητήσουν εναλλακτικούς τρόπους διοίκησης έτσι, ώστε να μην χρειάζεται να αναμένουν να τους ανακοινωθεί η επιχορήγηση που προβλέπεται για αυτούς για να προγραμματίσουν τη δράση τους.

Στη δημιουργία προϋποθέσεων ανάπτυξης μακροπρόθεσμου προγραμματισμού μπορεί να συμβάλλει σημαντικά η ανάπτυξη, στρατηγικού και λειτουργικού, διοικητικού προγραμματισμού, καθώς και η σταθερότητα των διοικήσεων των πολιτιστικών οργανισμών.

Η διαδικασία του προγραμματισμού προϋποθέτει την πλήρη κατανόηση και συνειδητοποίηση της αποστολής του πολιτιστικού οργανισμού. Επίσης επιβάλλει την ανάλυση του εσωτερικού και του εξωτερικού περιβάλλοντος, στο οποίο λειτουργεί ο οργανισμός, επιτρέποντας τον εντοπισμό και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων και των ευκαιριών αλλά και την έγκαιρη αντιμετώπιση των παρουσιαζομένων αδυναμιών και κινδύνων. Στα πλαίσια αυτά μπορούν να οριστούν συγκεκριμένοι στόχοι και στην συνέχεια να σχεδιαστούν αναλυτικά προγράμματα δράσης, τα οποία θα περιλαμβάνουν μέτρα αξιολόγησης και ελέγχου των ανειλημμένων δράσεων και θα προβλέπουν εναλλακτικές δραστηριότητες, όταν εκείνες που προβλέφθηκαν αρχικά δεν αναμένεται να εξελιχθούν ικανοποιητικά.

(β) Την αναδιάρθρωση των οργανωτικών δομών των πολιτιστικών οργανισμών και η ίδρυση νέων τμημάτων.

Σε αυτές τις αλλαγές προχωρούν πολλοί πολιτιστικοί οργανισμοί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ιδρύοντας τμήματα μάρκετινγκ (προβολής και επικοινωνίας), νομικής υποστήριξης, διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού, οικονομικών υπηρεσιών κτλ..

Έως τότε, στις χώρες αυτές, παρεμφερείς δραστηριότητες αναλαμβάνονταν από κεντρικά κρατικά σώματα. Σήμερα όμως η προσθήκη νέων τμημάτων επιχειρείται με στόχο την αύξηση της αυτονομίας και ευελιξίας των πολιτιστικών οργανισμών και εν τέλει την αποτελεσματικότερη λειτουργία τους¹⁴. Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι η ευρωπαϊκή εμπειρία μπορεί να είναι χρήσιμη και για την προσπάθεια των οργανισμών της χώρας μας να εκσυγχρονίσουν τις δομές τους.

(γ) Την εξισορρόπηση καλλιτεχνικών και οικονομικών ευθυνών στο επίπεδο της διοίκησης των πολιτιστικών οργανισμών (Καλλιτεχνική και Οικονομική Διοίκηση).

Η πρόβλεψη θέσης Οικονομικού Διευθυντή, όπου δεν υπάρχει, και η ενίσχυση της ισότιμης σχέσης του προς τον Καλλιτεχνικό Διευθυντή, όπου υπάρχει, μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της διοίκησης του πολιτιστικού οργανισμού.

Παραδοσιακά, τόσο στην Ελλάδα όσο και σε άλλες χώρες, της διοίκησης του πολιτιστικού οργανισμού ηγείται ο Καλλιτεχνικός Διευθυντής, που είναι συχνά ο ίδιος καταξιωμένος καλλιτέχνης που διαθέτει τα αναγκαία καλλιτεχνικά προσόντα. Σε διεθνές επίπεδο παρατηρείται η τάση για πρόβλεψη θέσης Οικονομικού Διευθυντή ιεραρχικά ίσης με εκείνη του Καλλιτεχνικού Διευθυντή, με στόχο την συνύπαρξη διοικητών που θα διαθέτουν τα κατάλληλα καλλιτεχνικά και οικονομικά-διαχειριστικά προσόντα. Δεν αποκλείεται, βέβαια, η δυνατότητα ανάθεσης των αρμοδιοτήτων διοίκησης σε έναν Διευθυντή με πλήρη κατάρτιση τόσο σε καλλιτεχνικά όσο και σε διοικητικά ζητήματα.

Και στη χώρα μας υπάρχουν δυνατότητες αξιοποίησης των προσόντων του Οικονομικού Διευθυντή. Είναι ενδεικτικό ότι σε ακαδημαϊκό τουλάχιστον επίπεδο, ολοένα και περισσότερα ακαδημαϊκά ιδρύματα της χώρας, προσφέρουν μεταπτυχιακά προγράμματα πολιτιστικής πολιτικής και διαχείρισης, με σκοπό να μεταδώσουν στους νέους ανθρώπους τις βασικές θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις που συνδέονται με την

¹⁴ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των θεάτρων της Αυστρίας. Έως το 1998 η διοίκηση των ομοσπονδιακών θεάτρων συντονιζόταν από την «Ένωση Ομοσπονδιακών Θεάτρων» (*Bundestheaterverband*). Με νόμο του 1998 τα ομοσπονδιακά θέατρα της Αυστρίας μετατράπηκαν σε εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, αποκτώντας σχεδόν πλήρη αυτοδιοίκηση, αν και παραμένουν υπόλογα σχετικά με την διαχείριση των κρατικών κονδυλίων που λαμβάνουν.

διοίκηση των πολιτιστικών οργανισμών, αναγνωρίζοντας τη σημασία της αποτελεσματικότερης και οικονομικότερης διαχείρισης των πολιτιστικών οργανισμών με ταυτόχρονο σεβασμό του κοινωνικού και καλλιτεχνικού τους ρόλου.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι η εν λόγω εξισορρόπηση των καλλιτεχνικών και οικονομικών ευθυνών θα πρέπει να προωθηθεί με την ταυτόχρονη καλλιέργεια των προϋποθέσεων αρμονικής συνεργασίας μεταξύ των διευθυντών, με στόχο την εξασφάλιση άριστων καλλιτεχνικών αποτελεσμάτων μέσω του συνδυασμού καλλιτεχνικών, επιχειρηματικών και κοινωνικών συνισταμένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

1. Εισαγωγικά: Τα χαρακτηριστικά της καλλιτεχνικής εργασίας & οι ιδιαιτερότητες των πολιτιστικών αγαθών.

1.1. Η καλλιτεχνική εργασία.

Η τρίτη αποστολή των επιχορηγούμενων πολιτιστικών οργανισμών, που αναφέρθηκε παραπάνω (Κεφ. Α, 2), να ενισχύουν και να προστατεύουν την καλλιτεχνική δημιουργία από τις πιέσεις της αγοράς διασφαλίζοντας την καλλιτεχνική ελευθερία, συνιστά στόχο άμεσα σχετιζόμενο με τους παραγωγούς των πολιτιστικών προϊόντων - των καλλιτεχνών - και την εργασία τους.

Αναμφισβήτητα η εργασία των καλλιτεχνών, ως βασικό συστατικό της πολιτιστικής δημιουργίας, συνδέεται στενά με τη ιδιαίτερη φύση των πολιτιστικών προϊόντων/ αγαθών, καθώς και με την εκάστοτε στάση του κοινού απέναντι στην τέχνη. Ιστορικά μεγάλη σημασία για την ανάδειξη της καλλιτεχνικής εργασίας είχε το ευεργετικό περιβάλλον για τις τέχνες, τις επιστήμες και τα γράμματα που δημιουργήθηκε κατά την περίοδο της Αναγέννησης και το οποίο συνέβαλε αποφασιστικά στην αναγνώριση του δημιουργού τέχνης ως καλλιτέχνη και όχι ως απλού τεχνίτη. Η πνευματική αξία του έργου του καλλιτεχνικού δημιουργού στηρίζεται και ενισχύεται συνειδητά κατά την Αναγέννηση, με αποτέλεσμα την άνθηση της καλλιτεχνικής και γενικότερα της πνευματικής δημιουργίας.

Στις μέρες μας, οι καλλιτέχνες, δημιουργοί ή ερμηνευτές ανταποκρίνονται στο σύγχρονο πρότυπο του επαγγελματία και ανήκουν στις κατεξοχήν ευέλικτες επαγγελματικές ομάδες, των οποίων η δράση χαρακτηρίζεται από κινητικότητα και ανταλλαγή εμπειριών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Η απόφαση ενασχόλησης με τη δημιουργία και τις εικαστικές ή παραστατικές τέχνες ενέχει ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό κινδύνου και αβεβαιότητας ως προς τις προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης και διασφάλισης επαρκούς ή/και σταθερού εισοδήματος. Η καλλιτεχνική εργασία συχνά δεν λαμβάνει τη μορφή της εξαρτημένης εργασίας που παρέχεται με σταθερό ωράριο ή για αόριστο χρόνο, γεγονός που σε ένα βαθμό σχετίζεται με το εξ ορισμού καθεστώς ελευθερίας και ανεξαρτησίας έκφρασης του καλλιτέχνη. Τα φαινόμενα της εναλλαγής περιόδων εργασίας, ημι-απασχόλησης και ανεργίας είναι συχνά για τον καλλιτεχνικό τομέα, ενώ πολλοί καλλιτέχνες αναλαμβάνουν συμπληρωματικές εργασίες, διδάσκοντας λ.χ. μαθήματα εικαστικών ή εργαζόμενοι σε χώρους εστίασης και διασκέδασης κλπ. Επιπλέον, το ταλέντο, αν και αποτελεί πολύ σημαντικό παράγοντα για την επιτυχία της καλλιτεχνικής εργασίας, υπόκειται και σε υποκειμενικά κριτήρια αξιολόγησης και συχνά θεωρείται σημαντικότερο από την εξειδικευμένη εκπαίδευση.

Πέραν των δυσχερειών αυτών, που λίγο έως πολύ χαρακτηρίζουν και πολλές άλλες κατηγορίες εργαζομένων, η καλλιτεχνική εργασία επηρεάζεται και από μία σειρά ιδιαίτερων παραγόντων που συνδέονται άμεσα με τη φύση των πολιτιστικών προϊόντων και τη στάση του κοινού.

Η αμοιβή της εργασίας των καλλιτεχνών και η αξία των έργων τους εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τη φήμη τους, η οποία ενδέχεται να αυξηθεί μετά από χρόνια εργασίας. Κυρίαρχο ωστόσο φαινόμενο των σύγχρονων κοινωνιών αποτελεί η επίδραση των **τάσεων μόδας στο χώρο της τέχνης και της ψυχαγωγίας**, οι οποίες επηρεάζουν τόσο την επαγγελματική επιτυχία των καλλιτεχνών όσο και το είδος των παραγόμενων πολιτιστικών προϊόντων.

Στον ανθρωποκεντρικό χώρο της τέχνης, ο μηχανισμός του λεγόμενου «*star system*», που διαμορφώνεται και καλλιεργείται μέσω των ΜΜΕ αλλά και ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζουν τα «ενδιάμεσα» πρόσωπα (μεγάλοι συλλέκτες, επιμελητές και κριτικοί, θεατρικοί και κινηματογραφικοί παραγωγοί, πολιτιστικοί οργανισμοί και φορείς) στην αλυσίδα της προσφοράς και της ζήτησης, επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό της επιλογές του κοινού.

Η σχέση, επομένως, του κοινού με τον πολιτισμό (Κεφ. Γ') και, ιδίως, η **πληροφόρηση του κοινού** σχετικά με την καλλιτεχνική προσφορά είναι πολύ σημαντική, ειδικά για το λιγότερο μνημένο στην τέχνη κοινό. Σε αυτό ακριβώς το στάδιο αποκτά ιδιαίτερη σημασία η δράση των ενδιάμεσων προσώπων. Ο ειδικός, εμπειρογνώμονας, κριτικός, πολιτιστικός συντάκτης κλπ. μέσω της γνώσης που κατά τεκμήριο διαθέτει,

«επικυρώνει» την αξία του έργου ή του δημιουργού του και προβάλλει την ποιότητά του. Ο μέσος καταναλωτής του πολιτιστικού αγαθού επαφίεται εν πολλοίς στον ειδικό – αλλά και στη γνώμη φίλων και γνωστών – προκειμένου να μειώσει το κόστος πληροφόρησης και επιλογής της πολιτιστικής δραστηριότητας που δεν θα τον ικανοποιήσει.

Το έλλειμμα πληροφόρησης και, αντίστοιχα, η **μικρότερη αποδοχή της καλλιτεχνικής δημιουργίας** είναι εντονότερο σε ό,τι αφορά τις πειραματικές μορφές τέχνης. Όσο λιγότερο ενημερωμένο είναι το ευρύ κοινό, τόσο περισσότερες επιφυλάξεις διατηρεί σχετικά κυρίως με πειραματικές ή νέες μορφές τέχνης, στρεφόμενο σε «σίγουρες» λύσεις που προσφέρουν οι πολιτιστικές βιομηχανίες ή οι ήδη αναγνωρισμένοι καλλιτέχνες, με συνέπεια, μεταξύ άλλων, τον περιορισμό της πολυφωνίας.

Η έλλειψη πληροφόρησης και η μη εξοικείωση του κοινού με τον πολιτισμό, που δεν αφορά μόνον τις σύγχρονες μορφές τέχνης, αποτελούν δυσλειτουργίες με επιπτώσεις τόσο για το ίδιο το κοινό όσο και για την καλλιτεχνική δημιουργία. Για την αντιμετώπισή τους η Ο.Κ.Ε. διατυπώνει μία σειρά προτάσεων στο Κεφάλαιο Γ'. Αναφορικά με την ενίσχυση της καλλιτεχνικής δημιουργίας, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι έχει ιδιαίτερη σημασία η ευρύτερη αναγνώριση της θετικής επίδρασης της τέχνης σε κάθε εκδήλωση της ανθρώπινης ζωής και των πολλαπλών ωφελειών από την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου για την απόλαυση των πολιτιστικών αγαθών.

1.2. Οι ιδιαιτερότητες των πολιτιστικών αγαθών.

Βασικό ρόλο για τη διαχείριση της καλλιτεχνικής παραγωγής έχει η ιδιαίτερη φύση του πολιτιστικού αγαθού. Τα πολιτιστικά αγαθά παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες σε σχέση με τα αμιγώς καταναλωτικά προϊόντα, κυρίως λόγω της δυνατότητας απόλαυσης των δημιουργημάτων τέχνης **συλλογικά και αδιαίρετα**: η πολιτιστική κατανάλωση από έναν πολίτη δεν εμποδίζει την κατανάλωση από έναν άλλο, ενώ περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να έχουν ταυτόχρονη πρόσβαση στο πολιτιστικό αγαθό, είτε πρόκειται για επίσκεψη στο μουσείο, στο θέατρο, στον κινηματογράφο κ.ο.κ.

Επιπλέον, η παραγωγή των πολιτιστικών αγαθών (των έργων εικαστικής τέχνης, των παραστάσεων θεάτρου, χορού, λυρικής τέχνης, των συναυλιών), **υπολείπεται σημαντικά σε όγκο** σε σχέση με άλλα καταναλωτικά αγαθά, που παράγονται κατά της χιλιάδες ή εκατομμύρια, με την εξαίρεση των προϊόντων της πολιτιστικής βιομηχανίας (βιβλία, CDs, DVDs κ.α.).

Περαιτέρω, η επένδυση στην πειραματική ή καινοτόμο πολιτιστική δράση ενέχει μεγάλο ρίσκο και αβεβαιότητα σε σχέση με τα αποτελέσματά της. Παράλληλα, ορισμένες εκφάνσεις της πολιτιστικής προσφοράς, όπως οι παραστατικές τέχνες και κυρίως η όπερα,

έχουν **μεγάλο κόστος παραγωγής**, ενώ αφορούν σε προϊόντα μοναδικά και εφήμερα (με την έννοια ότι αναπαράγονται μεν ηχητικά και οπτικά, αλλά κάθε εκτέλεση είναι μοναδική και διαρκεί συγκεκριμένο χρόνο) που δεν μπορούν να αξιοποιηθούν αυτούσια σε μακροπρόθεσμη βάση.

Παράλληλα, στη σύγχρονη εποχή η έννοια του πολιτιστικού αγαθού, τόσο στο πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και στο πεδίο του σύγχρονου πολιτισμού, αναπροσαρμόζεται και διευρύνεται για να συμπεριλάβει νέες μορφές δημιουργίας, δηλαδή τα **ψηφιακά προϊόντα**, ενσωματώνοντας τις νέες τεχνολογίες, αλλά και για να ανταποκριθεί σε καινούριες ανάγκες του αγοραστικού κοινού.

Η καλλιτεχνική δημιουργία και, ειδικότερα η καλλιτεχνική εργασία, καλείται να **προσαρμοστεί στις ιδιαιτερότητες αυτές, προς όφελος των καλλιτεχνών, της τέχνης και του κοινού**, στα πλαίσια και των τριών διαστάσεων του σύγχρονου πολιτισμού.

Ενόψει των ανωτέρω, στο παρόν Κεφάλαιο Β' η Ο.Κ.Ε. τοποθετείται στα θέματα των μηχανισμών προστασίας και ενίσχυσης της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της κινητικότητας των καλλιτεχνών, της δικτύωσης και της πρόσβασής τους στην πληροφορία και τη γνώση.

2. Μηχανισμοί ενθάρρυνσης, προστασίας και ενίσχυσης της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Ενόψει των ανωτέρω και με στόχο την εκπλήρωση τόσο της κοινωνικής όσο και της καλλιτεχνικής αποστολής των πολιτιστικών οργανισμών, σε κάθε κράτος δημιουργείται ένα περισσότερο ή λιγότερο αποτελεσματικό πλαίσιο προστασίας και ενίσχυσης της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Όπως αναφέρθηκε και στο Κεφάλαιο Α', το πλαίσιο προστασίας μπορεί να βασίζεται στην **ιδέα της χορηγίας και της συμμετοχής της ιδιωτικής πρωτοβουλίας** στην πολιτιστική ανάπτυξη μίας χώρας (όπως στις ΗΠΑ) ή να εστιάζει καταρχήν στο θεσμό της **κρατικής επιχορήγησης** (όπως η Γαλλία) ή να αποτελεί **συνδυασμό και των δύο**. Η κρατική παρέμβαση, που ρυθμίζει και εν μέρει υποκαθιστά την αγορά, ενισχύει με διάφορα μέτρα (επιχορηγήσεις σε χρήμα, σε είδος, υποτροφίες, βραβεία) την καλλιτεχνική παραγωγή και παράλληλα προσφέρει κίνητρο στους πολίτες να στραφούν στα προϊόντα της τέχνης. Στη χώρα μας ο θεσμός της κρατικής επιχορήγησης έχει μάλλον πρωτεύοντα ρόλο, ενόψει και της έως σήμερα μη πλήρους αξιοποίησης της θετικής συμβολής που μπορεί να έχει ο ιδιωτικός τομέας, όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο Α' (4.1.).

Με δεδομένες τις ιδιαιτερότητες των πολιτιστικών αγαθών που προαναφέρθηκαν, οι μηχανισμοί πλαισίωσης και στήριξης της καλλιτεχνικής δραστηριότητας πρέπει να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες και στα χαρακτηριστικά του καλλιτεχνικού τομέα. **Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι σε ένα τέτοιο κατάλληλα προσαρμοσμένο πλαίσιο ενθάρρυνσης και προαγωγής της καλλιτεχνικής δημιουργίας μπορούν να ενταχθούν, πέραν των θεσμών της κρατικής επιχορήγησης και της ιδιωτικής χορηγίας, και τα νομοθετικά μέτρα που αφορούν στα εξής θέματα:**

- (α) της καλλιτεχνικής παιδείας και εκπαίδευσης,
- (β) της κοινωνικής ασφάλισης και προστασίας των καλλιτεχνών,
- (γ) της τόνωσης της επιχειρηματικής δράσης τους,
- (δ) της φορολόγησης των καλλιτεχνικών προϊόντων και
- (ε) της συλλογικής διαχείρισης πνευματικών δικαιωμάτων και συγγενικών δικαιωμάτων.

Ρυθμίσεις τέτοιων μέτρων, αναφορικά με τους δημιουργούς και τους ερμηνευτές, αποτελούν, για παράδειγμα, η τιμητική σύνταξη λογοτεχνών και καλλιτεχνών (άρθρο 1 Ν. 3025/2002) ή η απαλλαγή των καλλιτεχνικών αγαθών και υπηρεσιών από το ΦΠΑ υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 22 παρ. 1 Κώδικα ΦΠΑ (Ν. 2859/2000) για πράξεις που πραγματοποιούνται στο εσωτερικό της χώρας και αφορούν, μεταξύ άλλων, σε υπηρεσίες πολιτιστικής και μορφωτικής φύσης, υπηρεσίες καλλιτεχνών, συγγραφέων κ.α., εκτός από αυτές που παρέχονται απευθείας στο κοινό.

Ιδιαίτερη μνεία είναι σκόπιμο να γίνει αναφορικά με την **καλλιτεχνική εκπαίδευση**. Οι στόχοι της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης αποτελούν κατά τα τελευταία χρόνια, τόσο στη χώρα μας όσο και διεθνώς, θέμα δημόσιας συζήτησης με βασικό ερώτημα, αν αυτή θα πρέπει να επικεντρώνεται αποκλειστικά και μόνο στην εξειδίκευση σε συγκεκριμένο αντικείμενο, πχ. θέατρο ή μουσική, ή αν θα πρέπει να ακολουθεί ένα μεικτό σύστημα, το οποίο θα περιλαμβάνει και άλλα γνωστικά αντικείμενα, λ.χ. των ανθρωπιστικών ή κοινωνικών ή θετικών επιστημών, με στόχο την καλύτερη δυνατή κατάρτιση του καλλιτέχνη. Παράλληλα, η καλλιτεχνική εκπαίδευση καλείται να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις, τις ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις, που είναι αναγκαίο να λαμβάνονται υπόψη κατά τη χάραξη της σχετικής πολιτικής.

Με ιδιαίτερη, συνεπώς, αναφορά στην καλλιτεχνική εκπαίδευση, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι:

(α) θα πρέπει να εκσυγχρονίζεται και να συσχετίζεται με την εξοικείωση και χρήση των νέων τεχνολογιών, την ηλεκτρονική (εξ' αποστάσεως μάθηση), την εικονική κινητικότητα και τη δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση.

(β) τα θέματα του εκσυγχρονισμού της καλλιτεχνικής εκπαίδευσης θα πρέπει να αντιμετωπιστούν παράλληλα με ανεπίλυτα ακόμα ζητήματα, όπως την δημιουργία σχολών ανώτατης εκπαίδευσης σε κλάδους καλλιτεχνικής δράσης που στερούνται τέτοιας δυνατότητας, όπως οι παραστατικές τέχνες ή η φωτογραφία.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι τα νομοθετικά μέτρα που λαμβάνονται σε κάθε ένα από τα παραπάνω θέματα πρέπει να θεσπίζονται και να βελτιώνονται με στόχο την προστασία της καλλιτεχνικής δημιουργίας και, ειδικότερα, την ενίσχυση των καλλιτεχνών λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες που εμφανίζει η εργασία τους και τα παραγόμενα από αυτούς πολιτιστικά αγαθά.

4. Κινητικότητα, δικτύωση και πρόσβαση στην πληροφορία και τη γνώση.

Η έννοια της κινητικότητας αφορά την καλλιτεχνική δημιουργία στο σύνολό της και αναφέρεται τόσο στα πρόσωπα (καλλιτέχνες και άλλοι απασχολούμενοι στον πολιτιστικό τομέα, π.χ. πολιτιστικοί managers ή ερευνητές) όσο και στα πολιτιστικά προϊόντα (έργα τέχνης, κινηματογραφικές παραγωγές, παραγωγές παραστατικών τεχνών, ψηφιακών προϊόντων, βιβλίων κ.α.). Με αυτό το δεδομένο, η κινητικότητα δεν αποτελεί μόνον μέσο για την ενίσχυση των ίδιων των καλλιτεχνών, αλλά και βασικό εργαλείο για την προβολή του πολιτισμού μίας χώρας στο εξωτερικό.

Η έννοια της διεθνούς κινητικότητας των καλλιτεχνών, που όπως προαναφέρθηκε αποτελεί βασικό αντικείμενο των προγραμμάτων που αναπτύχθηκαν στα πλαίσια της πολιτιστικής πολιτικής της Ε.Ε, περιλαμβάνει κυρίως την πολιτιστική συνεργασία και ανταλλαγή εμπειριών, την μετακίνηση των καλλιτεχνών, τη συμμετοχή σε διεθνή φεστιβάλ και διοργανώσεις (π.χ. Μπιενάλε), τα διεθνή προγράμματα συμπαραγωγών, τις διεθνείς περιοδείες καλλιτεχνών, καθώς και την κυκλοφορία οδηγών ενημέρωσης για τις δυνατότητες εργασίας στο εξωτερικό και συμμετοχής σε διεθνή προγράμματα.

Η διεθνής κινητικότητα επιτυγχάνεται μέσω μίας πληθώρας προγραμμάτων – δράσεων και φορέων. Διάφορες σχετικές δράσεις αναπτύσσονται από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς, όπως λ.χ. η χορήγηση υποτροφιών, η προώθηση της συμμετοχής σε διεθνείς εκθέσεις και φεστιβάλ, η ανάπτυξη διμερών ή πολυμερών πολιτιστικών

συνεργασιών¹⁵, η προώθηση στις διεθνείς αγορές των ελληνικών πολιτιστικών προϊόντων¹⁶ κ.α.

Προγράμματα υπέρ της κινητικότητας υλοποιούνται και από διακρατικούς και διεθνείς οργανισμούς, όπως η Unesco (πχ. πρόγραμμα υποτροφιών για Καλλιτέχνες «Aschberg») και η Ευρωπαϊκή Ένωση, από ανεξάρτητους οργανισμούς και φορείς (πχ. European Cultural Foundation, Mondriaan Foundation, ArtesAmericas, Asianlink Arts, Arts International κ.α.), ενώ ρόλο διαδραματίζουν επίσης τα Μορφωτικά Ιδρύματα διαφόρων χωρών (όπως το Γαλλικό Ινστιτούτο, το British Council, το Ινστιτούτο Goethe, τα Ιταλικά Ινστιτούτα κ.ά.) για την προώθηση του πολιτισμού της κάθε χώρας στο εξωτερικό.

Σε ό,τι αφορά στη χώρα μας σημαντικό ρόλο για την πολιτιστική ανταλλαγή και την προβολή των Ελλήνων δημιουργών στο εξωτερικό έχει το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού, το οποίο διατηρεί παραρτήματα στην Αλεξάνδρεια, το Βερολίνο, τη Μόσχα, την Οδησό και το Λονδίνο, που δρουν ως φορείς προβολής της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στις χώρες υποδοχής τους¹⁷.

Ενόψει του ότι η κινητικότητα μπορεί να προσφέρει σημαντικά οφέλη τόσο για τους ίδιους τους καλλιτέχνες όσο και για την πολιτιστική δημιουργία – παλαιότερη και σύγχρονη - της χώρας μας, που και με τον τρόπο αυτό προβάλλεται στο εξωτερικό, η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει τη σημασία μέτρων που προάγουν την **προσβασιμότητα σε προγράμματα κινητικότητας** και τη **διάχυση της γνώσης και της πληροφορίας** σχετικά με τη δράση που αναπτύσσεται διεθνώς για την ενίσχυση της κινητικότητας της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Ειδικότερα, η Ο.Κ.Ε κρίνει, ότι θα ήταν ιδιαίτερη χρήσιμη:

(α) η **διευκόλυνση της ενημέρωσης των καλλιτεχνών για τις δυνατότητες κινητικότητας**, ενδεχομένως με τη δημιουργία μίας επίκαιρης, εύκολα προσβάσιμης και περιεκτικής διαδικτυακής **βάσης δεδομένων** σχετικά με τα διεθνή προγράμματα και πρωτοβουλίες και την έκδοση ενημερωμένου **πρακτικού οδηγού** για την κινητικότητα,

¹⁵ Π.χ. συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού στο ευρωπαϊκό δίκτυο «Pepinières Européennes pour Jeunes Artistes», συμμετοχή του Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού (ΟΠΕΠ) σε διάφορα διεθνή πολιτιστικά δίκτυα και η εκ μέρους του διοργάνωση της διαβαλκανικής συνάντησης «1st Balkan Performing Arts Market» με στόχο την προώθηση της επικοινωνίας μεταξύ των βαλκανίων ερμηνευτών και δημιουργών και τη διευκόλυνση της διείσδυσης των παραστατικών τεχνών των Βαλκανίων στη διεθνή αγορά φεστιβάλ και κέντρων τεχνών. Βλ. <http://www.culture.gr> και <http://www/hch.culture.gr>.

¹⁶ Βλ. για παράδειγμα τις δράσεις του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου για την προώθηση του ελληνικού βιβλίου στο εξωτερικό, <http://www.book.culture.gr>

¹⁷ Βλ. <http://www.cfh.gr>.

που θα περιλαμβάνει και πληροφορίες διοικητικής και νομικής φύσης (π.χ. απόκτηση βίζας, θέματα προστασίας της πνευματικής τους ιδιοκτησίας).

(β) η **τακτική αποτίμηση και αξιολόγηση των δράσεων** που υλοποιούν οι αρμόδιοι φορείς για την ενίσχυση της κινητικότητας των καλλιτεχνών και την προώθηση του ελληνικού πολιτισμού στο εξωτερικό, η οποία θα πρέπει να **δημοσιοποιείται**, έτσι ώστε να προετοιμάζονται κατάλληλα τα νέα προγράμματα και οι πρωτοβουλίες από την χώρα μας, όπως λ.χ. η διεύρυνση των ήδη υφιστάμενων δικτύων συνεργασίας, και να εξασφαλίζεται η βιωσιμότητά τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Η ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΣΧΕΣΗΣ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

1. Εισαγωγικά: Η παρούσα κατάσταση.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι η διάσταση της σχέσης του πολιτισμού προς το κοινό έχει ειδική και πολλαπλή βαρύτητα, διότι επιδρά καταλυτικά στην ποιότητα ζωής και στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της πολιτιστικής παραγωγής, στην τόνωση της σχέσης πολιτισμού και οικονομίας και εν τέλει στην αξιοποίηση της ιδιαίτερης για τη χώρα μας πρόσθετης αξίας του πολιτισμού.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι η ιδέα πως η τέχνη έχει ευεργετική και εξευγενιστική επίδραση στο άνθρωπο αναδύεται από το Διαφωτισμό και επανέρχεται στα κλασικά ιδεώδη, και οδηγεί, ιδίως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην ανάπτυξη των θεσμών της κρατικής υποστήριξης της καλλιτεχνικής παραγωγής, ενώ το 1948 η απόλαυση της τέχνης ανάγεται σε πανανθρώπινο κοινωνικό δικαίωμα.

Για την διατύπωση των προτάσεων της η Ο.Κ.Ε. έλαβε υπόψη της ορισμένες από τις υπάρχουσες στατιστικές και δημοσκοπήσεις που αφορούν στην σχέση του κοινού με τον πολιτισμό. Από τα στοιχεία που ελήφθησαν υπόψη¹⁸ προκύπτει, ότι

- Ο συχνότερος τρόπος αναψυχής των Ελλήνων είναι η έξοδος με φίλους σε εστιατόρια, ταβέρνες, μπαρ, τουλάχιστον μια φορά το μήνα. Μια φορά το τρίμηνο έως σπάνια επισκέπτεται ο μέσος Έλληνας κινηματογράφους, συναυλίες, θέατρα, χορευτικές παραστάσεις, αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία. Παρά την μεγάλη προσφορά σε καλοκαιρινές πολιτιστικές εκδηλώσεις καλλιτεχνικού κύρους, η συντριπτική πλειοψηφία δεν τις επισκέπτεται.

¹⁸ Βλ. Παράρτημα.

- Κυρίως άτομα ανώτερης κοινωνικής τάξης και μόρφωσης επισκέπτονται πολιτιστικούς οργανισμούς τεχνών, ενώ μέλη κατωτέρων τάξεων και μορφωτικού επιπέδου έχουν επισκεφτεί μόνο μεγάλα ορόσημα, όπως η Ακρόπολη.
- Η πλειοψηφία ενημερώνεται σχετικά με τον πολιτισμό μέσω τηλεοπτικών διαφημίσεων (41%) και ενημερωτικών εκπομπών για τον πολιτισμό (25%). Το διαδίκτυο χρησιμοποιείται πολύ λιγότερο (από τα χαμηλότερα ποσοστά της Ευρώπης) και ελάχιστα για πολιτιστική ενημέρωση. Λιγότερο από 1/5 των ερωτώμενων πληροφορούνται για τον πολιτισμό μέσω των εφημερίδων. Στις αγροτικές περιοχές η πολιτιστική ενημέρωση γίνεται κυρίως μέσω τηλεοπτικών διαφημίσεων.
- Παρά την ποικιλία των προσφερόμενων μέσων 50% των ερωτώμενων θεωρούν ότι δεν είναι πολύ ενημερωμένοι σχετικά με θέματα πολιτισμού, ενώ 18% θεωρεί ότι δεν είναι καθόλου. Μόνο 1/3 θεωρεί ότι είναι αρκετά έως πολύ ενημερωμένο (από τους οποίους 60% είναι άτομα ανώτερης τάξης/μόρφωσης). Πράγματι, η πλειοψηφία των ερωτώμενων αγνοεί το όνομα, την ιδιότητα και το έργο μεγάλων προσωπικοτήτων των τεχνών ή των επιστημών, είτε είναι Έλληνες είτε ξένοι, με μέσο όρο 5 σωστές απαντήσεις στις 21. Οι Έλληνες φαίνονται ανειδημέρωτοι κυρίως όσον αφορά την λογοτεχνία, τον χορό, τα εικαστικά, ακόμη και την μουσική, που, όπως αναφέρεται παρακάτω, φαίνεται να είναι η πιο αγαπητή μορφή πολιτιστικής έκφρασης. Αντιθέτως, ευκολότερα αναγνωρίζονται πρόσωπα και χαρακτήρες, που προβάλλονται έντονα από την τηλεόραση (πχ. Κόφι Ανάν, Χάρι Πότερ κτλ.), γεγονός που εξηγείται από την ευρεία χρήση του συγκεκριμένου μέσου.
- Από τον συνολικό οικογενειακό προϋπολογισμό 5% αποδίδεται στην αναψυχή και τον πολιτισμό. Το μεγαλύτερο μέρος αυτού δαπανάται για εισιτήρια υπηρεσιών πολιτισμού (στις οποίες όμως περιλαμβάνονται και έξοδα εμφάνισης φωτογραφιών, ραδιοτηλεοπτικά τέλη κτλ.). Το μεγαλύτερο μεμονωμένο ποσό που αφιερώνει ο μέσος Έλληνας σε δραστηριότητες αναψυχής και πολιτισμού ανέρχεται σε 12,49€. Το αντίστοιχο ποσοστό δαπάνης του φτωχού πληθυσμού εκτιμάται στο 17,5% των δαπανών για αναψυχή του μη φτωχού πληθυσμού.
- Η μουσική εκφράζει την πλειοψηφία των Ελλήνων ως πολιτιστική έκφραση, ενώ η πλειοψηφία των Ελλήνων ακούει παραδοσιακή και λαϊκή μουσική σε ποσοστά, που ανήκουν στα μεγαλύτερα της Ευρώπης (62,5%). Ακολουθούν ο χορός (48%), ο κινηματογράφος (48%), η φωτογραφία (40%), το θέατρο (39%), η λογοτεχνία/ ποίηση (35%), αρχιτεκτονική (27%) και οι εικαστικές τέχνες (26%). Συγκριτικά με την

Ευρώπη, η Ελλάδα παρουσιάζει τα χαμηλότερα επίπεδα αναγνωσιμότητας εφημερίδων, περιοδικών και βιβλίων, καθώς και επισκεψιμότητας βιβλιοθηκών

Από τα παραπάνω δεδομένα καταδεικνύεται σε γενικές γραμμές, ότι:

- α. η **παιδεία και το μορφωτικό επίπεδο** επιδρούν σημαντικά στην εξοικείωση και την ενασχόληση με πολιτιστικές δραστηριότητες.
- β. ότι υφίσταται **έλλειψη ενημέρωσης** σχετικά με την πολιτιστική δράση, η οποία είναι εντονότερη στην **περιφέρεια**.
- γ. ότι υφίσταται **έλλειψη εξοικείωσης** με πολλές και σημαντικές μορφές πολιτισμού (πολιτιστική κληρονομιά, θέατρο κ.α.)
- δ. ότι η **οικονομική δυνατότητα** επιδρά σημαντικά στην ενασχόληση με τις πολιτιστικές δραστηριότητες.

Ενόψει των διαπιστώσεων αυτών, η Ο.Κ.Ε. στο παρόν Κεφάλαιο Γ' τοποθετείται στο ζήτημα της σχέσης πολιτισμού και παιδείας, καθώς και στα θέματα της δημιουργίας υποδομών για την προσέλκυση κοινού, της αξιοποίησης πιθανών τρόπων εξοικείωσης του κοινού με την καλλιτεχνική δημιουργία (εκπαιδευτικά προγράμματα πολιτιστικών οργανισμών, ο ρόλος της σύγχρονης τεχνολογίας και του εθελοντισμού), της αξιοποίησης του marketing και των ερευνών κοινού από τους πολιτιστικούς οργανισμούς και των τρόπων ανάπτυξης δεσμών μεταξύ επιχειρήσεων και τέχνης.

2. Πολιτισμός και Παιδεία.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι τον σημαντικότερο ρόλο για την εξοικείωση του κοινού, χωρίς διακρίσεις και εξαιρέσεις, με το πολιτιστικό απόθεμα της χώρας μας αλλά με τη σημαντική σύγχρονη πολιτιστική δράση μπορεί να έχει η **σχολική εκπαίδευση**. Το σχολείο, που αποτελεί το πρώτο στάδιο κοινωνικοποίησης των παιδιών, μπορεί και πρέπει να προσφέρει στους μαθητές τη γνώση σχετικά με την ιστορία, τη λογοτεχνία, τις τέχνες, τον αθλητισμό, θέτοντας τις βάσεις για την πραγματική εξοικείωση των παιδιών με τον πολιτισμό, που θα τους επιτρέψει να εντάσσουν στην καθημερινή τους ζωή - τόσο τη σχολική όσο και την ενήλικη - τον πολιτισμό.

Αλλά και περάν της μετάδοσης των γνώσεων, στόχος είναι το σχολείο να εμψυχήσει στους μαθητές την πεποίθηση, ότι η απόλαυση του πολιτισμού δεν προϋποθέτει κόπο, αλλά αντίθετα μπορεί να αποτελεί ευεργετικό μέρος της καθημερινής ζωής, το οποίο προσφέρει ψυχική ανάταση και ψυχαγωγία.

Ζητούμενο είναι η διδασκαλία των σχολικών μαθημάτων (και μάλιστα όχι μόνον των «πλησιέστερων» προς τον πολιτισμό όπως η ιστορία και η λογοτεχνία, αλλά και άλλων

όπως λ.χ. των μαθηματικών) αυτών, να γίνεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε **η γνώση να μην αποτελεί απλώς μία «ύλη»** που οφείλουν να κατέχουν οι μαθητές ώστε να έχουν καλή επίδοση στο κάθε μάθημα. Αντίθετα, η διδασκαλία θα πρέπει να καλλιεργεί και να προκαλεί το **ενδιαφέρον** των μαθητών, να κατευθύνει τους μαθητές **να αναζητούν οι ίδιοι τη γνώση**, να αναπτύσσουν τους δικούς τους **προβληματισμούς και ιδέες**, καθώς και τον μεταξύ τους **διάλογο**, και, τέλος, να τους παροτρύνει να ασχοληθούν με θέματα πολιτισμού **εντός και εκτός των σχολικών αιθουσών**.

Προφανώς, τα ανωτέρω σχετίζονται με το γενικότερο ζήτημα της βελτίωσης της προσφερόμενης από το σχολείο παιδείας και τα θέματα της ενίσχυσης του δεσμού με τη γνώση, της κριτικής ικανότητας, της γενικής καλλιέργειας, της διαμόρφωσης χαρακτήρων, της συμμετοχής στα κοινά και τον ελεύθερο χρόνο. Η Ο.Κ.Ε. έχει ήδη εκφράσει την άποψη, ότι η συζήτηση για την παιδεία θα πρέπει να αφορά συνολικά τις βαθμίδες της εκπαίδευσης λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω θέματα¹⁹.

Αναμφισβήτητα, η διδασκαλία στο σχολείο μαθημάτων με αντικείμενο στενά συνδεδεμένο με την έννοια του πολιτισμού, όπως τα μαθήματα της αισθητικής αγωγής (μουσική, καλλιτεχνικά) στο γυμνάσιο, είναι σημαντική για την εξοικείωση των παιδιών με τον πολιτισμό. Στα ολοήμερα σχολεία διδάσκονται ακόμα μαθήματα επιλογής σχετικά με τον πολιτισμό, όπου το μάθημα συνοδεύεται και από δραστηριότητες των ίδιων των μαθητών.²⁰

Από τις παρατηρήσεις που έγιναν εισαγωγικά με βάση τα στατιστικά στοιχεία και τις δημοσκοπήσεις και, συγκεκριμένα, ότι το κοινό δεν είναι επαρκώς εξοικειωμένο με τον πολιτισμό και ότι η παιδεία έχει καίρια σημασία για την ενασχόληση με την πολιτιστική δράση, διαφαίνεται η μεγάλη πρόκληση στην οποία καλείται να ανταποκριθεί το σχολείο: η αναστροφή της παρούσας κατάστασης με την καλλιέργεια της σχέσης των μελλοντικών ενηλίκων πολιτών με τον πολιτισμό.

Για την ενίσχυση ενός τέτοιου ρόλου του σχολείου, **η Ο.Κ.Ε. προτείνει τα εξής:**

(α) τη **γενίκευση δραστηριοτήτων** που παροτρύνουν τους μαθητές να αναπτύσσουν τη σχέση τους με την πολιτιστική δράση, όπως λ.χ. οι **πανελλήνιοι**

¹⁹ Γνώμη 162, «Αλλαγές του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων» (Προσχέδιο Πρότασης), Νοέμβριος 2006.

²⁰ Βλ. και Ν. 3323/2005 «Κυβερνητική Επιτροπή Παιδείας και Πολιτισμού», στην αποστολή της οποίας ανήκουν, μεταξύ άλλων, η ένταξη του πολιτισμού στα γνωστικά αντικείμενα όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, η εξοικείωση των παιδιών και των νέων με όλες τις μορφές τέχνης, η προαγωγή της νεανικής καλλιτεχνικής έκφρασης και η δημιουργική έκφραση του πολιτισμού στην καθημερινή μαθητική και φοιτητική πραγματικότητα.

μαθητικοί καλλιτεχνικοί αγώνες και τα εκπαιδευτικά προγράμματα που διαχειρίζονται τα αρμόδια Υπουργεία ή και μουσεία, στα οποία γίνεται αναφορά παρακάτω.

(β) την **κατάλληλη υποστήριξη των διδασκόντων** μέσω της κατάλληλης επιμόρφωσης και διανομής σχετικού εκπαιδευτικού υλικού.

(γ) τη **συνεργασία του σχολείου με σύγχρονους καλλιτέχνες** με στόχο την αναζήτηση τρόπων για την εξοικείωση των μαθητών για τον πολιτισμό²¹.

(δ) το σχολείο να ενισχύει την ιδέα, **ότι η απόλαυση του πολιτισμού αφορά όλους**, και όχι μόνον τους ιδιαίτερα μορφωμένους (τους καλούς μαθητές) ή τους εύπορους, καθώς και

(ε) να συμβάλλει **στην άρση της προκατάληψης, ότι η ενασχόληση με τον πολιτισμό συνεπάγεται κόπο**, αποδεικνύοντας ότι η ενασχόληση αυτή μπορεί να είναι ιδιαίτερα ψυχαγωγική.

(στ) να συμπεριλαμβάνει την **εξοικείωση με τη διαφορετικότητα**. Η Ο.Κ.Ε. στην υπ' αριθμόν 157 Γνώμη της «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού» (Εκθεση του άρθρου 18 του Ν. 3304/2005)²², ήδη επισήμανε τη συμβολή που μπορεί να έχει η σχολική εκπαίδευση στην προώθηση της διαπολιτισμικότητας, ενημερώνοντας τους μαθητές για τα επιτεύγματα και των άλλων, πέραν του ελληνικού, λαών και πολιτισμών δίδοντας μια σφαιρική εικόνα για την πρόοδο της ανθρωπότητας.

Η Ο.Κ.Ε. έχει την άποψη, ότι τα οφέλη που από μακροπρόθεσμη άποψη μπορούν να προκύψουν από την εκπλήρωση της εν λόγω αποστολής της σχολικής εκπαίδευσης είναι πολλαπλά και αφορούν τόσο τους μαθητές, που «εκπαιδεύονται» να απολαμβάνουν τα πολιτιστικά αγαθά, αλλά και την ίδια την πολιτιστική δράση που σταδιακά αποκτά μεγαλύτερο κοινό.

3. Δημιουργία υποδομών για την προσέλκυση του κοινού.

Ενόψει των παραπάνω και με δεδομένη την ιδιαίτερη σημασία της εξοικείωσης όλων, χωρίς διακρίσεις, με τον πολιτισμό, η Ο.Κ.Ε. επιθυμεί να διατυπώσει τις εξής προτάσεις για την προσέλκυση του κοινού στους πολιτιστικούς χώρους:

²¹ Παρόμοια πρόταση απευθύνει και το Συμβούλιο της Ευρώπης, Recommendation No. R (85) 6 of the Committee of Ministers to Member States on Aid on Artistic Creation, <http://www.coe.int.t>.

²² Ιούλιος 2006.

(α) Καταρχάς, η προσέλκυση του κοινού προϋποθέτει **κατάλληλες κτιριακές υποδομές και ικανοποιητικό επίπεδο των προσφερόμενων υπηρεσιών** από τους πολιτιστικούς οργανισμούς.

Εγκαταστάσεις υγιεινής, διευκόλυνση ατόμων με ειδικές ανάγκες με τη δημιουργία κεκλιμένων επιπέδων, αυτόματων πορτών, ειδικής σήμανσης για άτομα με προβλήματα όρασης, χώροι καπνιζόντων – μη καπνιζόντων, κυλικεία για την κάλυψη των φυσικών αναγκών των επισκεπτών, κατάλληλη σηματοδότηση έξω και μέσα στον πολιτιστικό οργανισμό, άνετοι χώροι, κλιματισμός, πωλητήρια με προσεγμένα, πρωτότυπα είδη συνδεδεμένα με το πολιτιστικό περιεχόμενο του οργανισμού και άλλες πτυχές που κάνουν ευχάριστη την επίσκεψη στους πολιτιστικούς οργανισμούς είναι πολύ σημαντικές.

Η Ο.Κ.Ε. με τη Γνώμη της 161 για την «Έκθεση Εφαρμογής για το 2006 του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων 2005-2008»²³, επισήμανε τη σημασία της επιτυχούς ολοκλήρωσης πολλών δράσεων αναβάθμισης των υποδομών των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων, σημειώνοντας ότι η επιτυχία αυτή αναδεικνύει την αναγκαιότητα ενίσχυσης και γενίκευσής τους.

(β) Πολύ σημαντική είναι στο πλαίσιο αυτό η **ενημέρωση του κοινού** σχετικά με το **πρόγραμμα**, τις **ώρες λειτουργίας**, τις **δυνατότητες αγοράς και τις τιμές εισιτηρίων**, την **τοποθεσία** του οργανισμού και τους **τρόπους πρόσβασης** σε αυτόν.

Οι σύγχρονες τάσεις ζωής επιβάλλουν τον περιορισμό του χρονικού κόστους για τον επισκέπτη όσον αφορά στην πληροφόρησή του και στην αγορά εισιτηρίων για πολιτιστικά δρώμενα. Το **διαδίκτυο** είναι ο ευκολότερος, αμεσότερος και οικονομικότερος τρόπος για την ενημέρωση ενός ευρέος, ακόμη και παγκόσμιου κοινού, σχετικά με τις παραπάνω πληροφορίες.

Χαρακτηριστικά είναι τα επιτυχημένα παραδείγματα ιστοσελίδων διεθνών πολιτιστικών οργανισμών, που περιλαμβάνουν πέραν των βασικών πληροφοριών ακόμα και ηχητικά/οπτικά αποσπάσματα από συναυλίες/παραστάσεις, ψηφιοποιημένες εικόνες εκθέσεων, προτεινόμενες δραστηριότητες συμπληρωματικές της επίσκεψης κτλ. Και για τους πολιτιστικούς οργανισμούς της χώρας μας θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο να προσανατολιστούν στην δημιουργία και συχνή ενημέρωση κατάλληλων ιστοσελίδων, που θα προσφέρουν στον χρήστη δυνατότητα κάλυψης των αναγκών του για πληροφόρηση στον χώρο και στον χρόνο επιλογής του.

²³ Οκτώβριος 2006.

(γ) Η **ευχέρεια αγοράς εισιτηρίων** αποτελεί άλλον ένα παράγοντα που μπορεί να συμβάλει στην προσέλκυση του κοινού.

Προς την κατεύθυνση αυτή, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι θα ήταν χρήσιμα μέτρα

- η παράταση των ωρών λειτουργίας των ταμείων και
- ο εκσυγχρονισμός των συστημάτων των πολιτιστικών οργανισμών για την προσφορά ηλεκτρονικών τρόπων αγοράς εισιτηρίων, η οποία μπορεί να γίνει και σε συνεργασία περισσότερων πολιτιστικών οργανισμών (π.χ. θεάτρων) για την ίδρυση σε κεντρικά σημεία ταμείων αγοράς εισιτηρίων ή και μέσω της δημιουργίας αυτόματων πωλητηρίων εισιτηρίων που λειτουργούν 24 ώρες κάθε ημέρα της εβδομάδας.

(δ) Τέλος, χρήσιμη θα είναι και η **καθιέρωση περισσότερων ζωνών λειτουργίας** στους πολιτιστικούς οργανισμούς για την κάλυψη περισσότερων ομάδων κοινού (π.χ. ηλικιωμένοι, παιδιά, εργαζόμενοι κ.α.), καθώς οργανισμοί που είναι κλειστοί τα σαββατοκύριακα και τις αργίες χάνουν σημαντική ευκαιρία να προσελκύσουν κοινό. Στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσε, για παράδειγμα, να εξεταστεί η δυνατότητα λειτουργίας του πολιτιστικού οργανισμού μία ημέρα την εβδομάδα έως το βράδυ λ.χ. ως τις 10.00 μμ, ή μίας ημέρας το μήνα με ελεύθερη είσοδο κ.ο.κ.

4. Δυνατότητες εξοικείωσης του κοινού με την καλλιτεχνική δημιουργία.

Η απόλαυση ή έστω η εκτίμηση της Τέχνης προϋποθέτει σε μεγάλο βαθμό την κατανόησή της. Η παρουσίαση όμως των αγαθών των πολιτιστικών οργανισμών δεν είναι πάντοτε εύληπτη και ευνόητη, αποτρέποντας την συμμετοχή ορισμένων κοινωνικών ομάδων και καθιστώντας την τέχνη προνόμιο μιας οικονομικής, κοινωνικής ή πνευματικής ελίτ.

Η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει τη σημασία της ανάπτυξης εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τους πολιτιστικούς οργανισμούς, της αξιοποίησης των μέσων της τεχνολογίας, αλλά και της ανάπτυξης του θεσμού του εθελοντισμού για την εξοικείωση του κοινού με την προσφερόμενη πολιτιστική δραστηριότητα:

4.1. Εκπαιδευτικά προγράμματα.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ιδιαίτερα σημαντικό το έργο που έχει έως σήμερα αναπτυχθεί στον τομέα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τον πολιτισμό.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το πρόγραμμα «Μελίνα» το οποίο έχει θεσμοθετηθεί από το 1999 και το οποίο διαχειρίζεται το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας της Διεύθυνσης Μουσείων, Εκθέσεων και

Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του ΥΠΠΟ²⁴. Κατά τη διαχείριση του προγράμματος αυτού αναπτύσσονται συνεργασίες με τις Εφορείες Αρχαιοτήτων, το ΥΠΕΠΘ, εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και με ομόλογους διεθνείς φορείς²⁵, με στόχο τη διοργάνωση αρχαιολογικών εκπαιδευτικών εκθέσεων και προγραμμάτων, διαπολιτισμικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ευρωπαϊκών συνεργασιών, σεμιναρίων και ημερίδων και την έκδοση επιστημονικής βιβλιογραφίας. Τα προγράμματα απευθύνονται στο ευρύ κοινό, αλλά κυρίως στους μαθητές όλων των βαθμίδων, προτείνοντας ευρεία θεματολογία εκπαιδευτικών προγραμμάτων που συνοδεύονται από βοηθητικό εκπαιδευτικό υλικό.

Παρόμοια εκπαιδευτικά προγράμματα προσφέρουν επίσης πολλά μουσεία και άλλοι πολιτιστικοί φορείς, όπως το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, το Μουσείο Μπενάκη, το Μουσείο Γουλανδρή, το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, το Νομισματικό Μουσείο, το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο, το Μουσείο Πιερίδη Αρχαίας Κυπριακής Τέχνης, το Μουσείο Φρυσίρα κ.ά. Τα προγράμματα αυτά προσφέρονται κυρίως από οργανισμούς που συνδέονται με την πολιτιστική μας (ιστορική, αρχαιολογική ή λαογραφική) κληρονομιά.

Τα περισσότερα πάντως από τα προσφερόμενα προγράμματα, στο παρόν τουλάχιστον στάδιο εξέλιξής τους, δεν λειτουργούν πάντα σε τακτική βάση, απευθύνονται κυρίως σε παιδιά και στους αντίστοιχους εκπαιδευτικούς και όχι σε ενήλικες, ενώ μόνον σε ορισμένες περιπτώσεις συνοδεύονται από δανειζόμενο, εμπεριστατωμένο εκπαιδευτικό υλικό για προετοιμασία στην τάξη (πχ. εκπαιδευτικοί φάκελοι, μουσειοσκευές, οπτικοακουστικά μέσα κτλ.).

Τούτο δεν σημαίνει, ότι δεν υπάρχουν παραδείγματα διοργάνωσης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, που λειτουργούν με μεγαλύτερη ευρύτητα και πληρότητα, προσφέροντας υπηρεσίες με ιδιαίτερη πνευματική και κοινωνική αξία. Έτσι, για παράδειγμα, το Μουσείο Μπενάκη²⁶, διοργανώνει προγράμματα για σχολικές ομάδες όλων των τάξεων σε στενή συνεργασία με εκπαιδευτικούς και με σχεδιασμό δραστηριοτήτων υποστηριζόμενων από εκπαιδευτικούς φακέλους με οπτικοακουστικό και έντυπο υλικό, για μεμονωμένα παιδιά,

²⁴ Ιστοσελίδα Υπουργείου Πολιτισμού, <http://www.culture.gr/2/20/201/2011/201101/g201101a.html>.

²⁵ Με το Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και Επικοινωνίας του ΥΠΠΟ συνεργάζεται πλήθος μουσείων, όπως το Εθνικό Αρχαιολογικό, Βυζαντινό και Χριστιανικό, Επιγραφικό, Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσσαλονίκης, Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Εθνικό Ιστορικό, Κέντρο Μελέτης Νεώτερης Κεραμικής, Ιστορικό-Λαογραφικό Κορίνθου, Ιστορικό-Λαογραφικό Ρεθύμνης, Ναυτικό Ελλάδας και το Εθνικό Σύγχρονης Τέχνης.

²⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. ιστοσελίδα Μουσείου Μπενάκη, <http://www.benaki.gr>.

αλλά και προγράμματα διά βίου μάθησης για ενήλικες σε διάφορες θεματικές. Εξαίρετα παραδείγματα εκπαιδευτικών προγραμμάτων εντοπίζονται και στο διεθνή χώρο²⁷.

Ενόψει των παραπάνω, η **Ο.Κ.Ε. προτείνει:**

(α) Καταρχάς, την **ευρύτερη ενημέρωση του κοινού για την ύπαρξη των προγραμμάτων αυτών**. Όπως προκύπτει από τις στατιστικές και τις δημοσκοπήσεις, στις οποίες έγινε αναφορά ανωτέρω, το σημαντικό έργο που πολλοί πολιτιστικοί οργανισμοί επιτελούν στη χώρα μας δεν επαρκεί για την προσέλκυση του ευρέος κοινού στους πολιτιστικούς χώρους. Δεν αποκλείεται η υστέρηση αυτή να οφείλεται στο γεγονός, ότι τα περισσότερα εκπαιδευτικά προγράμματα απευθύνονται σε παιδιά, και δεν έχουν, άρα, εμφανίσει ακόμα τα αποτελέσματά τους. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, η προβολή του έργου που ήδη επιτελείται είναι **εξαιρετικά σημαντική**.

(β) Τη **γενίκευση των προγραμμάτων αυτών και την μεγαλύτερη σύνδεσή τους με τη σχολική εκπαίδευση**, με δεδομένο ότι τα παραπάνω παραδείγματα παρουσιάζουν μερικές από τις πολύπλευρες και δημιουργικές μορφές που μπορεί να λάβει η εκπαίδευση στον χώρο του πολιτισμού, αυτή τη φορά με πρωτοβουλία του ίδιου του πολιτιστικού οργανισμού αλλά σε συνεργασία με τον γονέα ή το δάσκαλο.

(γ) Την υποστήριξη από την πολιτεία και τον ιδιωτικό τομέα της προσπάθειας των πολιτιστικών οργανισμών να εντάξουν στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα **ευάλωτες κοινωνικές ομάδες** (άτομα με αναπηρία, τρίτη ηλικία, εθνικές μειονότητες, άποροι, φυλακισμένοι, πρόσφυγες, ναρκομανείς, ασθενείς κτλ.), με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Η **Ο.Κ.Ε. θεωρεί, ότι η αξιοποίηση της θετικής εμπειρίας από τους πολιτιστικούς οργανισμούς της χώρας μας και του εξωτερικού μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην εξοικείωση, παιδιών και ενηλίκων, με τον πολιτισμό.**

4.2. Ο ρόλος της σύγχρονης τεχνολογίας.

Η ευρεία ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών σε κάθε έκφανση της καθημερινότητας είναι γνωστή. Η χρησιμότητα της τεχνολογικής καινοτομίας δεν εξαντλείται στη διευκόλυνση μίας αποτελεσματικότερης διαχείρισης των πολιτιστικών οργανισμών (Κεφ. Α', 3), αλλά αφορά και την εξοικείωση του κοινού με την πολιτιστική δράση, καθιστώντας την διαδικασία της μάθησης ευκολότερη, πιο ψυχαγωγική και ενδιαφέρουσα ακόμα και για τους μνημένους.

²⁷ Για παράδειγμα η English National Opera. <http://www.eno.org>

Στον πολιτιστικό χώρο η εφαρμογή τεχνολογιών για την ενημέρωση και τους εκπαιδευτικούς σκοπούς είναι περισσότερο διαδεδομένη στα Μουσεία. Σύμφωνα με τον ορισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM)²⁸, ο ρόλος των μουσείων είναι τριπλός: μελέτη, εκπαίδευση και ψυχαγωγία²⁹, και οι νέες τεχνολογίες μπορούν να προάγουν τον ρόλο αυτόν.

Παρά το κόστος με το οποίο συνδέονται, οι εφαρμογές τεχνολογίας ενσωματώνονται ολοένα και ευρύτερα στην σύγχρονη μουσειολογία³⁰, καθιστώντας την επίσκεψη του επισκέπτη εύκολη και πιο διασκεδαστική. Η απλή, ψυχαγωγική και ενδιαφέρουσα επίσκεψη στο μουσείο μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση, λ.χ.:

(α) των *συστημάτων εξατομικευμένης ξενάγησης*, πχ. ακουστικοί οδηγοί, οδηγοί χειρός (palm guides). Πρόκειται για φορητές συσκευές που λειτουργούν με κασέτα, με CD-ROM ή με υπέρυθρο σήμα, και που προσφέρουν ηχητικές ή/και οπτικές πληροφορίες σχετικά με τα εκθέματα.

(β) των *διαδραστικών υπολογιστών*, στους οποίους ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει εξατομικευμένα πληροφορίες για τμήματα της μουσειακής έκθεσης που τον ενδιαφέρουν. Η χρήση τους επεκτείνεται και στην παρακίνηση του ενδιαφέροντος του επισκέπτη, είτε μέσω παιχνιδιών (για μικρότερες ηλικίες) είτε μέσω ερωτημάτων τις απαντήσεις των οποίων καλείται ο επισκέπτης να αναζητήσει στην έκθεση.

(γ) της *εικονικής πραγματικότητας*, που παρά το μεγάλο οικονομικό κόστος παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον αφού επιτρέπει την εικονική «μεταφορά» σε εποχές και χώρους που πλέον δεν υφίστανται. Βάσει στοιχείων επιστημονικών μελετών ανακατασκευάζεται ψηφιακά ένα συγκεκριμένο περιβάλλον, το οποίο τα άτομα με την βοήθεια ειδικών συσκευών μπορούν να επισκεφτούν.

²⁸ Το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) είναι διεθνής μη κυβερνητικός, μη κερδοσκοπικός οργανισμός ιδρυμένος το 1946. Με 21.000 μέλη σε 140 χώρες είναι αφιερωμένος στη συντήρηση, διάσωση και προβολή της παγκόσμιας φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, υλικής και άυλης, του παρόντος και του μέλλοντος, <http://www.icom.museum>. Η χώρα μας συμμετέχει στις 113 Εθνικές Επιτροπές του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων. Η Ελληνική Εθνική Επιτροπή ιδρύθηκε το 1983 και περιλαμβάνει 400 μέλη. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://users.otenet.gr/~icom>.

²⁹ «Το μουσείο είναι ένα μη κερδοσκοπικό, μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξής της, που αποκτά, συντηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει, για λόγους μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας, υλικές αποδείξεις των ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους. (...)» (ICOM Statutes art.2 para.1)

³⁰ Συνοπτικά, η επιστήμη της Μουσειολογίας συνίσταται στη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών στον αμιγώς εκθεσιακό αλλά και στον περιβάλλοντα της έκθεσης χώρο, βάσει κατάλληλου αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, μελέτης φωτισμού, χρήσης επιλεγμένων εποπτικών μέσων, κειμένων, λεζαντών, τεχνολογικών εφαρμογών και λοιπού πληροφοριακού, διαδραστικού και εκπαιδευτικού υλικού, με στόχο την αποτελεσματικότερη εκπλήρωση των σκοπών της εκάστοτε μουσειακής έκθεσης.

(δ) του *Διαδικτύου*, το οποίο προσφέρει πολλαπλές δυνατότητες πέρα από την προαναφερθείσα ενημερωτική διάσταση: ψηφιακή έκθεση των συλλογών των Μουσείων³¹, δημιουργία ατομικών ψηφιακών εκθέσεων από τον χρήστη³², τρισδιάστατη εικονική ξενάγηση στους χώρους του οργανισμού και των εκθέσεων³³, ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων μεταξύ χρηστών και προσωπικού του μουσείου (πχ. μέσω chat rooms), online συμμετοχή του χρήστη στην διαδικασία διοργάνωσης εκθέσεων στο μουσείο, κτλ. Επίσης το διαδίκτυο προσφέρεται κατεξοχήν για την δημιουργία τραπεζών δεδομένων³⁴. Αξίζει να σημειωθεί, ότι ένα από τα σημαντικά πλεονεκτήματα του διαδικτύου είναι το συγκριτικά χαμηλό κόστος δημιουργίας και συντήρησης ιστοσελίδων.

Οι εξελίξεις αυτές αφορούν και τη χώρα μας. Όπως προαναφέρθηκε, δράσεις για τη δημιουργία φορητών συστημάτων προσωπικής πληροφόρησης των επισκεπτών σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους έχουν ενταχθεί στο Ε.Π. «Κοινωνία της Πληροφορίας»³⁵, των οποίων φορέας υλοποίησης είναι ο Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού³⁶.

Επιπλέον, η εικονική πραγματικότητα εφαρμόζεται και στην χώρα μας και, συγκεκριμένα, ήδη στο Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, στο Ίδρυμα Ευγενίδου και στο Κέντρο Διάδοσης Επιστημών και Μουσείο Τεχνολογίας Θεσσαλονίκης, ενώ έχει εξαγγελθεί και η λειτουργία αίθουσας εικονικής πραγματικότητας στο νέο Μουσείο Ακροπόλεως.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι η αξιοποίηση των παραπάνω εφαρμογών μπορεί να αποφέρει **πολλαπλά οφέλη**, καθώς

(α) συνάδουν με τις **σύγχρονες τάσεις ζωής**,

(β) επιτρέπουν την προσέγγιση του μουσείου ανάλογα με **τα προσωπικά ενδιαφέροντα και τις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε ατόμου**, και

(γ) μπορούν να συμβάλλουν στον **εκσυγχρονισμό του τρόπου παρουσίασης του μεγάλου και ανεκτίμητης αξίας αρχαιολογικού, ιστορικού και λαογραφικού πλούτου της**

³¹ Όπως έχει κάνει στην χώρα μας ήδη το Μουσείο Μπενάκη, <http://www.benaki.gr>. Επίσης βλ. Metropolitan Art Museum <http://www.metmuseum.org>, Le Louvre <http://www.louvre.fr>.

³² Για παράδειγμα βλ. Seattle Art Museum <http://www.seattleartmuseum.org>.

³³ Για παράδειγμα βλ. Museum of Anthropology, British Columbia <http://www.moa.ubc.ca>.

³⁴ Για παράδειγμα βλ. το "resource centre" της New York City Opera <http://www.nycopera.com>.

³⁵ Υπηρεσία Διαχείρισης Ε.Π. «Πολιτισμός», Ετήσια Έκθεση 2005, Τεύχος III, Παράρτημα Θ: Πίνακας έργων πολιτισμού στο Ε.Π. ΚτΠ.

³⁶ Ο σχετικός διαγωνισμός αφορά στη δημιουργία φορητών συστημάτων πληροφόρησης επισκεπτών σε 15 από τα πλέον επισκέψιμα μουσεία και τους πλέον επισκέψιμους αρχαιολογικούς χώρους στην χώρα μας: τον Αρχαιολογικό Χώρο Ακρόπολης Αθηνών, τον Αρχαιολογικό Χώρο Κνωσσού, την Ακρόπολη Λίνδου, το Μουσείο και τον Αρχαιολογικό Χώρο Ολυμπίας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, τον Αρχαιολογικό Χώρο Επιδαύρου, το Μουσείο και τον Αρχαιολογικό Χώρο των Δελφών, το Παλάτι Μεγάλου Μαγίστρου Ρόδου, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, τον Αρχαιολογικό Χώρο Μυκηνών, τους Βασιλικούς Τάφους Βεργίνας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσ/νίκης, το Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών, το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού Θεσ/νίκης και το νέο Μουσείο Ακροπόλεως.

χώρας μας, ο οποίος θα πρέπει να δρομολογηθεί βάσει μακροπρόθεσμου προγραμματισμού.

Ενόψει των παραπάνω, η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει **την χρησιμότητα, την ανάγκη ολοκλήρωσης και γενίκευσης των παραπάνω σχετικών έργων** που έχουν ενταχθεί στα Ε.Π., καθώς και την ωφέλεια που μπορεί να προκύψει από **την υποστήριξη παρόμοιων εφαρμογών** από την πολιτεία ή τον ιδιωτικό τομέα.

Παράλληλα, η Ο.Κ.Ε. υπογραμμίζει, ότι η χρήση των τεχνολογιών δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά θα πρέπει να στοχεύει στην προσέλκυση του κοινού και στην μετατροπή της επίσκεψης στον πολιτιστικό χώρο σε ψυχαγωγική και απλή για όλους διαδικασία.

4.3. Ο θεσμός του εθελοντισμού.

Η εμπειρία άλλων χωρών, όπως των ΗΠΑ, καταδεικνύει ότι ο θεσμός του εθελοντισμού μπορεί να γίνει μέσο ενσωμάτωσης ατόμων όλων των ηλικιών και των κοινωνικών τάξεων στις λειτουργίες ενός πολιτιστικού οργανισμού.

Η διαδικασία του εθελοντισμού δεν επιτρέπει μόνον στους πολιτιστικούς οργανισμούς να ενισχύσουν τη δραστηριότητά τους χωρίς πρόσθετο κόστος, αλλά προσφέρει επιπλέον στους εθελοντές την ευκαιρία να συμμετέχουν –ακόμη και έμμεσα– στην παραγωγή της τέχνης, καλλιεργώντας γνώσεις και δεξιότητες και αντλώντας ικανοποίηση και αυτοεκτίμηση. Η εθελοντική προσφορά, εάν προσεγγιστεί σωστά και με σοβαρότητα και από τις δυο πλευρές, μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των γνώσεων του εθελοντή, ενώ βεβαιώσεις εθελοντικής εργασιακής συνεισφοράς καθώς και συστατικές επιστολές συνυπολογίζονται θετικά στον επαγγελματικό στίβο.

Η Ο.Κ.Ε. θεωρεί ότι **ο θεσμός του εθελοντισμού στον πολιτισμό πρέπει να ενισχυθεί**. Το ότι στη χώρα μας υπάρχει έδαφος για την ανάπτυξη του θεσμού αυτού δεν αποδείχθηκε μόνον κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων, αλλά και από την εφαρμογή του από, λίγους έστω, πολιτιστικούς οργανισμούς, όπως το Ελληνικό Παιδικό Μουσείο στην Αθήνα³⁷, που συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό εθελοντών όλων των ηλικιών (συμπεριλαμβανομένων παιδιών, φοιτητών, συνταξιούχων), που καταρχάς εκπαιδεύονται και εν συνεχεία απασχολούνται σε διάφορους τομείς.

³⁷ Βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Παιδικού Μουσείου <http://www.hcm.gr>. Ενδιαφέρον παράδειγμα προγράμματος εθελοντισμού από το διεθνή χώρο είναι το *New York City Opera Roving Ambassadors* της New York City Opera, βλ. σχετικά Ann Meschery (Vice President, New York City Opera Volunteer Corps), *The Volunteer as On-Site Ambassador Making the most of the American Express research project, Observing Opera Attendance* <http://www.operaam.org/nycoamex.html>.

Ενόψει των πολλαπλών ωφελειών που έχει ο εθελοντισμός τόσο για τον οργανισμό όσο και για τον εθελοντή, η Ο.Κ.Ε. προτείνει την προώθηση του θεσμού αυτού ευρύτερα στη χώρα μας με **την εφαρμογή εύστοχων και μακροπρόθεσμων προγραμμάτων εκπαίδευσης και ενσωμάτωσης εθελοντών** στους πολιτιστικούς οργανισμούς. Με δεδομένη τη σημασία του θεσμού αυτού, η Ο.Κ.Ε κρίνει θετικά την ίδρυση του Οργανισμού Εθελοντισμού «Έργο Πολιτών» με τον Ν. 3390/2005, και επισημαίνει την ανάγκη της ουσιαστικής συμβολής του στην καθιέρωση του εθελοντισμού στη χώρα μας.

5. Ο ρόλος του Marketing και των ερευνών κοινού.

Κατά την Ο.Κ.Ε., η αντίληψη ότι το μάρκετινγκ αποσκοπεί στην εμπορευματοποίηση του πολιτισμού δεν είναι άνευ άλλου ορθή. Συχνά υποστηρίζεται, ότι το πολιτιστικό μάρκετινγκ δεν είναι αναγκαίο, εφόσον επιβαρύνει τους προϋπολογισμούς των πολιτιστικών οργανισμών, ενώ η ποιότητα του έργου τέχνης είναι η καλύτερη διαφήμιση. Το τελευταίο είναι μεν αληθές, πλην όμως, με δεδομένη την έλλειψη ενημέρωσης των πολιτών για την πολιτιστική δράση, που παρατηρήθηκε ανωτέρω, η ανάγκη για μία **αποτελεσματική προώθηση των πολιτιστικών αγαθών στο κοινό** είναι υπαρκτή.

Ιδιαίτερα σήμερα η εφαρμογή του μάρκετινγκ στους πολιτιστικούς οργανισμούς κρίνεται χρήσιμη, αφού η πληθώρα εναλλακτικών δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου καθώς και οικονομικότερων, υψηλής ποιότητας προϊόντων των πολιτιστικών βιομηχανιών (DVDs, CDs, CD-ROMs κτλ.) ανταγωνίζονται τους πολιτιστικούς οργανισμούς για τον χρόνο, τους πόρους και την προσοχή του σύγχρονου ανθρώπου.

Καταρχάς, η Ο.Κ.Ε. υπογραμμίζει, ότι το πολιτιστικό μάρκετινγκ δεν πρέπει να περιορίζεται στην αύξηση των πωλήσεων και των κερδών, όπως προαναφέρθηκε, αλλά θα πρέπει να στοχεύει και στην **προσέλκυση του κοινού με βάση την ικανοποίηση των πραγματικών αναγκών του**, σύμφωνα και με την κοινωνική αποστολή των πολιτιστικών οργανισμών να εξασφαλίζουν την πρόσβαση και τη συμμετοχή όλων των ανθρώπων ανεξαιρέτως στην απόλαυση των αγαθών της Τέχνης (Κεφ. Α', 3).

Με αυτά τα δεδομένα, η Ο.Κ.Ε. θεωρεί χρήσιμη την ανάπτυξη των εξής μεθόδων marketing για την προσέλκυση του κοινού:

- (α) Οι **έρευνες αγοράς** μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατάλληλα προκειμένου
 - Να εντοπιστούν οι πραγματικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του κόσμου και, μάλιστα, όχι μόνον όσων συμμετέχουν στις πολιτιστικές δραστηριότητες αλλά, κυρίως,

όσων δεν συμμετέχουν, ενόψει του στόχου της παροχής πολιτιστικής προσφοράς σε όλους χωρίς διακρίσεις.

- Να διευκολύνουν τους πολιτιστικούς οργανισμούς να διαμορφώσουν ομάδες-στόχους και να χαράξουν **επικοινωνιακές στρατηγικές** για να προωθήσουν το κατάλληλο καλλιτεχνικό έργο στο κατάλληλο κοινό. Η αυξημένη προσέλευση επισκεπτών συνιστά διπλή επιτυχία: επιτρέπει την συμμετοχή όλων και ενισχύει την οικονομική θέση του οργανισμού.
- Να διευκολύνουν την **αξιολόγηση των ανειλημμένων δράσεων** βάσει στοιχείων και όχι υποθέσεων,
- Να επιτρέψουν τη **δημιουργία μιας κοινής ψηφιακής βάσης** δεδομένων μέσω της οποίας οι οργανισμοί θα μπορούσαν με πολύ μικρό ίδιο κόστος να αντλήσουν χρήσιμες πληροφορίες, να ανταλλάξουν εμπειρίες και να συνεργαστούν.

(β) Η **διαφήμιση** και οι **δημόσιες σχέσεις** μπορούν επίσης να επιστρατευθούν με τον κατάλληλο τρόπο από τον πολιτιστικό οργανισμό (λ.χ. με την κάλυψη του κόστους της διαφήμισης μέσω χορηγιών), με στόχο την προσέλκυση του κοινού και την προβολή των πολιτιστικών οργανισμών.

(δ) Η **προώθηση πωλήσεων**, (π.χ. δώρα, κουπόνια, προσκλήσεις, δωρεάν δείγματα, οικονομικά πακέτα κτλ.),

(ε) Οι **προσωπικές πωλήσεις** που απευθύνονται σε συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες ατόμων (πχ. σχολεία, οργανώσεις τρίτης ηλικίας, ταξιδιωτικά γραφεία κτλ.) με διάφορες μεθόδους (π.χ. το ταχυδρομικό και το τηλεφωνικό μάρκετινγκ) και

(στ) Η **δημιουργία αρχείων πελατών, χορηγών, υποστηρικτών, συνεργατών** κτλ. μέσω της μηχανογράφησης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Καταλήγοντας, η Ο.Κ.Ε. επισημαίνει την ανάγκη για την πλήρη αξιοποίηση τόσο του πλούσιου πολιτιστικού αποθέματος, όσο και της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας της χώρας μας.

Με την παρούσα Γνώμη της, η Ο.Κ.Ε. εκφράζει την άποψη, ότι η σχέση πολιτισμού και οικονομικής ανάπτυξης είναι αμφίδρομη: από τη μία πλευρά ο πολιτισμός μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη θετικών οικονομικών αποτελεσμάτων, ενώ από την άλλη πλευρά η αποστολή για την ανάδειξη και την

προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας απαιτεί την προστασία τους από τις πιέσεις της αγοράς.

Επιπλέον, η Ο.Κ.Ε. υπογραμμίζει την σημασία του πολιτισμού για την κοινωνική συνοχή και την κοινωνική αποστολή του, η οποία επιτάσσει την προώθηση της συμμετοχής όλων στην πολιτιστική δράση, χωρίς διακρίσεις, μορφωτικές, οικονομικές ή άλλες.

Βασικές συνιστώσες για την ανάδειξη των θετικών επιπτώσεων του πολιτισμού στην κοινωνία και την οικονομία, αποτελούν:

- **Ο πρωταγωνιστικός ρόλος της παιδείας στην κατανόηση και στην απόλαυση των αγαθών του πολιτισμού.** Ο εμπλουτισμός της σχολικής διδακτέας ύλης –ιδιαιτέρως στα πλαίσια της επιδιωκόμενης διεισθημονικότητας- με στοιχεία καλλιτεχνικής δημιουργίας, θα διευρύνει τους ορίζοντες των νέων, ενσωματώνοντας τον πολιτισμό από νωρίς στη ζωή και τα ενδιαφέροντά τους. Εκπαιδευτική ευθύνη φέρουν και οι πολιτιστικοί οργανισμοί στα πλαίσια της κοινωνικής αποστολής τους: προγράμματα διαμορφωμένα για άτομα κάθε ηλικίας και επιπέδου προϋπάρχουσας γνώσης και εμπειρίας, καταρρίπτουν γνωστικά εμπόδια, όταν προσβλέπουν όχι μόνον στην παθητική συμμετοχή του ατόμου αλλά και στην τακτική ενεργή δραστηριοποίησή του.
- **Η χάραξη και η υλοποίηση μίας ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής για τις κρατικές επιχορηγήσεις,** η οποία θα εξασφαλίζει όσο το δυνατόν αντικειμενικότερα κριτήρια αποτελεσματικότητας, καινοτομίας και δημιουργικότητας, και θα προσφέρει παράλληλα με τους μεγάλους και καταξιωμένους φορείς πολιτισμού ίσες ευκαιρίες και σε νέες δημιουργικές ομάδες.
- **Η διαμόρφωση ευνοϊκών συνθηκών για την ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και του πολιτισμού,** τόσο με την κατάλληλη αξιοποίηση του θεσμού της ιδιωτικής χορηγίας, όσο και με την ενθάρρυνση ευρύτερων και πολύπλευρων συνεργασιών μεταξύ του επιχειρηματικού και του πολιτιστικού χώρου.
- **Η ανάπτυξη μίας περιφερειακής πολιτικής που θα βασίζεται σε επιστημονικά δεδομένα και θα εξασφαλίζει την αυτονομία της περιφέρειας και τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή όλων των τοπικών φορέων.**
- **Η προστασία, η ενθάρρυνση και η προαγωγή της καλλιτεχνικής δημιουργίας,** με στόχο, αφενός, την ενίσχυση των καλλιτεχνών και, αφετέρου, την προώθηση και την

προβολή της σύγχρονης ελληνικής παραγωγής στη χώρα μας και στο εξωτερικό, καθώς αυτή αποτελεί την εγγύηση για τη συνέχιση του πολιτισμού.

- **Η ανάπτυξη πειραματικών, εναλλακτικών, καινοτόμων μορφών δημιουργίας** συνιστά βασική παράμετρο της σύγχρονης καλλιτεχνικής δημιουργίας, στην οποία θα πρέπει να παρέχονται ευκαιρίες με την ενσωμάτωση και αυτής της διάστασης στο σχεδιασμό και τον προγραμματισμό της δράσης της Πολιτείας, των πολιτιστικών οργανισμών και των ιδιωτικών φορέων.
- **Ο εκσυγχρονισμός του τρόπου λειτουργίας των πολιτιστικών οργανισμών και η υιοθέτηση μεθόδων επιστημονικής διοίκησης (Management) και πολιτιστικού Μάρκετινγκ** όσον αφορά στην δράση και οργάνωσή τους -πάντοτε με σεβασμό στο πολιτιστικό αγαθό, στον καλλιτέχνη και στον τελικό αποδέκτη- θα συμβάλλει στην οικονομικότερη διαχείριση των υλικών και άυλων πόρων των πολιτιστικών οργανισμών και στην επίτευξη της αποτελεσματικότητας με όρους οικονομικούς, καλλιτεχνικούς και κοινωνικούς.
- Η ενσωμάτωση των **νέων τεχνολογιών** σε κάθε έκφανση της σύγχρονης ζωής και η ευρεία χρήση τους ιδιαίτερα από την νέα γενιά, υποδεικνύει την **ουσιαστικότερη αξιοποίησή τους στον χώρο του πολιτισμού**, όχι μόνον για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος, αλλά και για την κατάλληλη και αποδοτική διαχείρισή του, καθώς και για την **κατάρριψη των όποιων ορίων στη δημιουργία και διακίνηση του πολιτιστικού αγαθού** καθώς και στην πρόσβαση και την εξοικείωση του ευρέος κοινού με αυτό.

Συμπερασματικά, η **Ο.Κ.Ε.** υπογραμμίζει την ανάγκη να καταπολεμηθεί η προκατάληψη, ότι η απόλαυση της Τέχνης είναι μια πνευματική διαδικασία που συνδέεται με προσπάθεια και κόπο παρά με την ικανοποίηση ή την ψυχαγωγία. Ο πολιτισμός δεν πρέπει να είναι προσβάσιμος μόνον σε όσους είναι γνώστες ή όσους έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, αλλά απεναντίας **απευθύνεται εξ ορισμού σε όλους, χωρίς εξαιρέσεις ή διακρίσεις.**

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
Στατιστικά στοιχεία και δημοσκοπήσεις
για τη σχέση με το κοινό

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος:

1. Έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών 2004/2005. Δαπάνες αναψυχής και πολιτισμού (στοιχεία από τη δειγματοληπτική Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) Φεβρουάριος 2004 – Ιανουάριος 2005).
2. Εισιτήρια επισκεπτών μουσείων 1998 – 2003 και 2005 (από το 2002 περιλαμβάνονται και τα ελεύθερας εισόδου).
3. Εισιτήρια επισκεπτών αρχαιολογικών χώρων 1998 – 2003 και 2005 (από το 2002 περιλαμβάνονται και τα ελεύθερας εισόδου).
4. Εισπράξεις μουσείων κατά μήνα 1998-2005.
5. Εισπράξεις αρχαιολογικών χώρων κατά μήνα 1998-2005.
6. Κίνηση Κρατικών Θεάτρων και Ορχηστρών: 1996 έως και 2001
7. Κίνηση των αιθουσών έργων τέχνης (γκαλερί) ετών 2002, 2003 και 2004.

Σημείωση: τα ανωτέρω στατιστικά στοιχεία μπορούν να αναζητηθούν στην ιστοσελίδα της ΕΣΥΕ: <http://www.statistics.gr>.

Υπουργείο Πολιτισμού, Γενική Δ/ση Αρχαιοτήτων & Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Δ/ση Μουσείων, Εκθέσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, Τμήμα Δημοσίων Αρχαιολογικών Μουσείων & Συλλογών:

1. Πίνακας επισκεψιμότητας αρχαιολογικών μουσείων και συλλογών ανά νομό, έτος, μήνα και ποσοτικές επιδόσεις για την περίοδο 1998-2005
2. Πίνακας επισκεψιμότητας μουσείων εντός αρχαιολογικών χώρων με κοινό εισιτήριο με αυτούς, ανά νομό, έτος, μήνα και ποσοτικές επιδόσεις για την περίοδο 1998-2005.
3. Πίνακας επισκεψιμότητας αρχαιολογικών χώρων και μνημείων ανά νομό, μήνα και ποσοτικές επιδόσεις για την περίοδο 1998-2005.
4. Πίνακας με τα 30 πιο επισκέψιμα αρχαιολογικά μουσεία κατά την περίοδο 1998-2005.
5. Πίνακας με τους 30 πιο επισκέψιμους αρχαιολογικούς χώρους κατά την περίοδο 1998-2005.
6. Συγκριτικά στοιχεία επισκεψιμότητας αρχαιολογικών μουσείων και συλλογών για την περίοδο 2000-2005.

Eurobarometer:

Europeans' participation in cultural activities: A Eurobarometer Survey carried out at the request of the European Commission, Eurostat, Executive Summary, April 2002, http://ec.europa.eu/culture/eac/sources_info/pdf-word/ebs_158_en_pdf

Metron Analysis για λογαριασμό του περιοδικού "Highlights" με χορηγία του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος, Τέχνη και Πολιτισμός, 2005,
<http://www.metroanalysis.gr/html/index/asp?>